

Aki visszautasította a kitüntetést

– Melocco Miklós szobrász. Az ember, aki 1995. augusztusában visszautasította a felkínált kitüntetést. Horntól, Göncz Árpádtól nem volt hajlantó átvonni.

– Ön Kossuth-díjas művész. De van-e még rangja ma, ha valaki elmondhatja önmagáról, hogy valamikor kaptam egy Kossuth-díjat?

– Erkölcsei súlya volna-e, nem tudom. Azt hiszem, kissé zsugorodott. Nem érzem, hogy a Kossuth-díj rang volna.

– Mostani mondatai mögött egyfajta szégyenérzet is lapul. Engedelmeivel néhány perccel ezelőtti párbeszédeinket idézem. Inkább meditáció volt ez. Azt mondta, tizenkilencezer forint a nyugdíja, s az esedékes nyugdíjat még nem küldték el...

– Az e havi, ami huszadika körül kellett volna, hogy megjöjjön, nem jött, és oly könnyen előfordulhat, hogy egy hónap kimarad. Telefonálni fogok, s akkor elküldik.

– Eszembe jutott Széchenyi, ön faragta meg. Eszembe jut az a sok-sok történelmi nagyság, akik a keze nyomán közterekre kerülhettek. Vagy gondolok mindarra, ami még a fejében van, amiből valamikor valóság és ország-érték lehet. És eközben ön azt mondja, hol van a nyugdíjam?

– Nem szeretnék „troli” maradni, de azt érzem, az erkölcsi érték devalválódik. És a talán bizonyított, megvalósult becsvágyak értéke is kicsi. Azért egy szellemi panteont Magyarországon magamban, a magyar történelemből összeállítottam. Mondom a névsort: én csináltam emlékművet Adynak, József Attilának, Széchenyinek, Mátyás királynak, Latinovits Zoltánnak is, mert ő is beletartozik a magyar szellem-történetbe. És volna még, akiknek az ember emléket állítana. Egyszer megkérdeztek Dózsa Györgyről szeretnék-e inkább szobrot csinálni vagy Radnótról.

– És ön Radnóti választotta.

– Radnóti, mert Radnóti szavait, verseit ismerem. Micsoda áldozatos kultúrember, hogy fogságban bandukolva, végül már szekéren szállítva, mert járni sem tudott, mégis verset ír, és a békében könyvet olvasó embernek kezdett a másik csoda sokkal erősebb lenni ennél a morális tartásnál. Hogy miért sikerültek ezek a versek jóra?!

– A verset beletette a zsebébe. Tudhatta, hogy ő a gödörbe kerül, de abban is bízott, hogy a vers egyszer ebből a gödörből előkerül. Olvasni fogják az emberek.

– Lehet, hogy Radnóti ezzel talán nem is a hitet, hanem a hitre való jogot bizonyította, mert ilyen kétségbeesett kérdései vannak a versében, hogy: „Mondd, van-e otthon még, ahol értik a hexametert is?” Kapaszkodik az ember az utolsó szalmaszálba. Nem azért, mert úgy tanulta, hogy a szalmaszál olyan erős, hogy abba kapaszkodni lehet. Megszüntette a lehetlenségét annak, hogy a versei egyszer napvilágot lássanak. Ő költő volt, tehát írt. Minél nagyobb bajban volt, annál inkább írt. Hiszen a többi aludt, ő meg takaró alatt sort sorra tapogatván írta, mert költő volt.

– Önnek miféle kapaszkodói vannak most? Minden meg nem született alkotás fölér egy művi abortusszal.

– Nem akarok abortálni. Van a visszautasított munkák között olyan, amit mindenképpen meg fogok csinálni, de tekintve, hogy kezdő vagyok, mint önmecénás, önmenedzser, még nem tudom pontosan, miképpen. De valahogyan elkezdek rá pénzt gyűjteni, mert az emberben működik valami olyanfajta belső erőszak, amilyen a jajgatás vagy a nevetés. És az emberek nem tudják a jajgatást teljesen némán lenyelni, a nevetésüket sem tudják visszatartani. Körülbelül ilyen erős és ennyire természetes az a vágy is, hogy az ember valamit szeretne megcsinálni szépre.

– No de művész úr, hogyha az elmúlt héten átveszi azt a kitüntetést, ami önnek járt, lehet, hogy ezzel a kitüntetéssel, no nem a medállal, hanem a körülötte lévő erkölcsi értékkel együtt valahol pénz is járt volna. Ez újabb szobor, újabb idea megjelenítéséhez vezethetett volna. Mégis nemet mondott, nem vette át.

– Azért mondtam nemet, mert miközben az előbb említett munkák „visszamennek”, megijed a hivatalnok, nem akar ígent mondani pénzkidadásra, pedig a képzőművészet olcsó. A közepes építkezés, házipítés nagyságrendjében kell elképzelni, hogy mibe kerül egy emlékmű. És hiába vonja vissza az Alkotmánybíróság, nem engedi tövényre emelni ezt a negyvennégy százalékos TB-járulékot – amit senki nem tudott megmondani, hogy minek a negyvennégy százaléka – eközben az volt az érzésem, hogy ez egy elsimító, egy kicsit félrebeszélő, olyanfajta gesztus, amiben, ha az ember részt vesz, akkor azt mondhatnák mások, hiszen nem történt itt semmi rossz. Lám ő is átvette a díjat, lám ő is mosolyog, tehát rendben vannak a dolgok. És ez az egész mentalitás is rendben van, az úgynevezett restriktív politika, mert a művészet és a művészek élnek. A művészeknek díjakat adnak, a művészeket megdicsérik, kiváló embernek jelentik ki őket, és akkor a restriktív politika van igazolva. Én ezt nem akartam igazolni, eltekintve attól, hogy ilyen színészi feladatot sem vállaltam volna, hogy boldogan átveszek valamit, utána az ember megiszik egy-két kortyot, és mintha minden rendben lenne hazamegy. Tudniillik nincs rendben. Állítom, hogy

sokkal inkább eltemetem a művészetet, hogyha én ebbe a szerepbe beleállok, ezt elfogadom. Szerintem többet ér a protestálás. Nem az az ok, hogy nincs pénz, hanem itt valami célja van annak, hogy ne jöjjön létre emlékmű, ne jöjjön létre városdíszítés. Miért jönne létre, felesleges. Én az európai kultúrát félttem, aminek Magyarország is részese, és az európai kultúrára úgy gondolok, mint a világ összes kultúrájának enciklopédiájára. Amikor Szent István az Európába érkezett magyarokat Európába beillesztette, az európai kultúrába is illesztette. Akkor az a kultúra keresztény volt, de a templomépítéstől kezdve a misekönyvig mindenütt működni kezdett. A harangöntés, a bronzöntés elindított egy ipari és szellemi műhely alapján működő kultúrát. Olyat, amilyen akkor Európában volt. És most félttem az európai kultúra Magyarországon való életét, mert úgy veszem észre, ez ellen mindent elkövetnek, kétségbe vonják, lényegtelennek hirdetik. És azt is tudom, ha egy bizonyos ideig szünetel egy kultúra – háború vagy rossz politika miatt –, akkor képes elsorvadni, és akkor megint kezdhethük előlről, a primitívről.

(Vasárnapi Újság, 1995. augusztus 27.)

A politológus véleménye

Az SZDSZ jelentéktelen párttá zsugorodik

– Az SZDSZ 1994-ben „Együtt sikerülni fog” című választási propaganda kiadványából Kuncze Gábort, a párt miniszterelnök-jelöltjét idézzük. Azt mondta: „Új korszakot kell nyitnunk, a gazdaság rendbetételének korszakát. Semmi nem téríthet el bennünket attól, ami a legfontosabb, a gazdasági felemelkedés beindításától, a mezőgazdaság felvirágoztatásától, a munkahely-teremtéstől és a szociális biztonság kialakításától.” Még egy idézet, de ez már Pető Ivántól, 1996-ból, az országos gyűlés előtti időszakból: „Elképzeltetlennék tartom, hogy populista elgondolásokkal nyerjük meg a választókat.” De miképpen vélekedik az SZDSZ-ről az országos gyűlés után Tóth Gy. László politológus? Az SZDSZ országos gyűlése előtt többen gondolkodtak úgy, hogy mire a gyűlésnek vége van, addigra már nem Pető Iván az SZDSZ elnöke. Ezzel szemben a számok egészen mást mutatnak, hiszen hatszázharmincöt szavazó küldöttből négyszáznolcvaan Pető Ivánra voksoltak.

– A mai SZDSZ-t ismerve nincs alternatíva a Pető Iván – Bauer Tamás – Magyar Bálint-féle hatalmi csoportosulással szemben. Az SZDSZ történetében 1991 volt a valódi választóvonal. A Charta megszervezése révén az SZDSZ egy olyan baloldali értelmiségi háttérrel teremtett, varázsolt maga köré, ami után a Pető-féle csoportosulás az SZDSZ-en belül is kényszerpályára került. Jóllehet, ezek a politikusok kilencvenkettőben konzervatív koalíciót alkottak az SZDSZ-en belül, de valójában ők hajtották végre a baloldali fordulatot az SZDSZ-ben. És azzal, hogy szövetségre léptek a Charta révén a posztkommunista baloldali magyar értelmiséggel, gyakorlatilag kijelölték az SZDSZ helyét. A frazeológia liberális maradt, de a párt érdekérvényesítő és érdekvédő tevékenysége, ami egy politikai párt esetében döntő, évek óta a létező baloldalt szolgálja.

– Most az MSZP-n belül is többen mondják, hogy Horn Gyulának a miniszterelnökségből távoznia kell. Nincs összefüggésben ez SZDSZ-es véleményekkel is?

– Feltétlenül. Magyar Bálint véleménye Horn Gyuláról közismert. Gondoljunk csak a koalícióalkotásakor szabott feltételekre. Magyar Bálint először azt mondta, ha az MSZP abszolút többséget kap akkor nincs koalíció, másodszor azt a kijelentést tette, ha Horn Gyula az MSZP miniszterelnök-jelöltje akkor nincs koalíció. Ettől függetlenül Horn Gyula lett az MSZP mi-

niszterelnök-jelöltje és miniszterelnöke, és a koalíció létrejött. Magyar bálint pedig a Horn kormányban miniszter lett.

– *Hack Péter hatalmas tapsot kapott felszólalásakor. Azt mondta többek között, hogy vissza kell térni az SZDSZ alapelveihez még azon az áron is, hogy a koalícióból azonnal kilépnek. Amióta ez a koalíció létezik mást sem hall az ember csak azt, hogy az SZDSZ-ben fontolgatják bennmaradjanak-e a koalícióban, vagy sem. Hogy lehet így hosszú távra tervezni? Hogy lehet hosszú távon úgy dolgozni, hogy közben a nyilvánosság előtt arról van szó, maradunk vagy kilépünk?*

– Túlságosan nagy súllyal nem lehet, ez látszik az SZDSZ jelenlegi helyzetén, látszik a társadalmi támogatottság jelentős csökkenésén. Az SZDSZ azt a politikát folytatja kilencvennégy óta, hogy bent is van, meg kint is van. Gyakorlatilag ugyanazt csinálja, mint az MSZMP-ben a korábbi reform-kommunisták, akik úgy mond belülről akarták megreformálni a pártot. Ez nyilvánvalóan nem megy, az MSZP sokkal erősebb, szervezettebb, hatékonyabb párt az SZDSZ-nél, és úgy tűnik, az SZDSZ a három miniszteri tárca révén sem képes az akaratát érvényesíteni. Ennek az oka elsősorban – véleményem szerint – Horn Gyula, aki nagyon ügyes személypolitikával állandóan abba a helyzetbe hozza az SZDSZ-t, hogy kénytelen magyarázkodni. Látszólag az első pillanatokban úgy tűnik, hogy SZDSZ-főlény van, mert kemény kritikák hangzanak el Horn Gyulával szemben, de ha a folyamatokat nézzük, akkor mire egy-egy ilyen esemény lezajlik, bizony mindig Horn Gyula kerül ki győztesen.

– *Pető Ivánt idézem, a pénteki beszédében a következőt mondta: „A Tocsik-ügy folt ugyan a szabad demokraták jó hírnevén, ám ahhoz képest, ami történt, túl nagy a bűntudat az SZDSZ-en belül.” Egyvégtében arról hallunk, főleg a botrány kirobbanásakor említették, hogy az SZDSZ egyáltalán nincs semmiféle korrupcióban benne.*

– Ez nyilvánvalóan nem így van, mert a Tocsik-ügy véleményem szerint nem arról szólt, hogy egy bizonytalan jogi státuszú hölgy mennyi pénzt képes az ÁPV Rt. révén zsebre tenni. Hanem arról, hogy az MSZP és az SZDSZ hogyan töltheti fel a párt kasszáit, természetesen megfelelő jogi csatornákon keresztül, különböző pénzügyi trükkök segítségével. Ahogy reagál erre az SZDSZ az szorosan összefügg azzal, hogy milyen énképe van az SZDSZ politikusaival. A küldöttgyűlés előtt gyakorlatilag minden szabad demokrata politikus, közíró és értelmiségi, aki a holdudvarukban van, egyértelműen azt állította, hogy az SZDSZ-re óriási szükség van a magyar belpolitikai életben, mert az SZDSZ tulajdonképpen az európai polgárosodás és az európai értékek egyedüli letéteményese. Ez – véleményem szerint – ismét a politikai identitás-zavarra vezethető vissza. Arra, hogy a párt, illetve a párt vezetői hajlamosak túlértékelni a szerepüket, jelentőségüket. És szeretnék – hogy a kijelenté-

sem ne maradjon a levegőben – felolvasni néhány sort: „Ha a szabad demokráta értékek eltűnnének a politikai palettáról, belátható időig egyetlen párt sem képviselné nálunk az európai értelemben vett polgárosodás eszméjét.” Ezt Eörsi István mondta, de hasonló idézetek találhatók Hack Péternél, Pető Ivánnál, Magyar Bálintnál. Ez az, ami szerintem minden józan magyar polgárt meggondolásra kell, hogy késztesen. Azt gondolom, és a tények is ezt bizonyítják, hogy az SZDSZ-en kívül nincs még egy olyan politikai párt Magyarországon, amelyiknek a vezetői következetesen és állandóan azt hangoztatnák, hogy ők az európaiság egyedüli letéteményesei Magyarországon.

– *Még mindig nincs vége a menni vagy maradni kérdésnek, mert hiszen fölvetődött az, hogy márciusban újból vissza kell térni, marad-e a koalícióban az SZDSZ vagy sem. Ön szerint marad?*

– Nyolcvan százalék, hogy marad. Orbán Viktornak igaza lesz, összesen, ami összetartozik. Ugyanakkor nem zárható ki az a forgatókönyv sem, hogy az SZDSZ szakít a koalícióval, kilép és megpróbál ellenzéki pártként jelen lenni a magyar közéletben. De az a véleményem, hogy az elmúlt években ez az elitista, arrogáns, agresszív politikálási stílus annyi ellenséget szerzett már az SZDSZ-nek, hogy gyakorlatilag az ellenzéki polgári pártok között az SZDSZ-nek ma már nincs helye.

– *Mi lehet az SZDSZ sorsa?*

– Nagy valószínűséggel beleolvad az MSZP-be. Elképzelhető azonban az is, hogy Horn Gyula megbuktatása vagy lemondása után az MSZP-ben is jelentős átrendeződések jönnek létre. Ebben az esetben az SZDSZ megmaradhat az MSZP piciny koalíciós pártjának. Ugyanakkor azt a lehetőséget sem zárom ki, hogy az SZDSZ-nek is ugyanaz lesz a sorsa, mint a nyugati liberális pártoknak, kis jelentéktelen párttá zsugorodik, amelyek három-négy százalékos támogatottságra tarthat igényt, nem többre.

– *Akkor pedig még parlamenti párt sem lesz a jelenlegi hazai szabályok szerint.*

– Erre is van reális esély. Baloldalon ott van a kommunista utódpárt az MSZP. A baloldali politikai paletta tehát tulajdonképpen foglalt. Az MSZP nem érdekelt abban, hogy a baloldalon riválisa legyen. A jobboldali pártok pedig annyira eltérő politikai filozófiát és értékrendet képviselnek az SZDSZ-től, hogy itt szintén nem képzelhető el semmiféle együttműködés. Ennek következtében az SZDSZ légüres térbe kerül, és gyakorlatilag a kisebbség, a másság jegyében politizálhat. Elképzelhető az is, hogy elveszíti azoknak a gazdasági érdekcsoportoknak és a média jelentős részének a támogatottságát, akiknek köszönhetően jelenleg még jelentős tényező a magyar politikai életben.

(Vasárnapi Újság, 1996. november 24.)

A születés és az újjászületés népévé kell lennünk

– A hatvanas évek elején egy dunántúli kis községben Hidason volt egy félig kész sváb parasztház. A földes szobák vakolatlanok voltak. Csak egy szobában égett a villany. Több mint harminc éve ide érkezett egy hitoktató lelkész, fiatal feleségével és apró gyermekeivel. Az elárult református templom hamarosan benépesült. Felépült a parókia is. A kis parasztházból ima- és hittantermes pezsgő életű papi és egyházi otthon lett. Az elmúlt évtizedekben dr. Hegedűs Lóránt hittanításait, írásait, könyveit itthon és külföldön hívek sokasága ismerte meg. Régi gyülekezete pedig nem felejtette.

A hidasi emberek szeretetét hozom püspök úrnak, akik még mindig nagy tisztelettel emlékeznek önre, és arra az időszakra, amikor száműzöttként dolgozott és élt náluk. Azt, hogy ennyi év távlatából – mert ez a hatvanas évek elején volt – még mindig ekkora szeretet övezi Hidason is püspök urat, sok mindent jelent.

– Való igaz, hogy életem legvirágzóbb, derekas részét élhettem ebben a Baranya megyében, Tolna megye határán, a Völgyesség szívében fekvő faluban, ahol a bukovinai székely telepés gyülekezet lelkipásztora lehettem. Eleve elrendelésnek tartottam azt, hogy azon a helyen, ahol a harmincas évek elején kihalt a református gyülekezet, egy új, az élet veszedelmei közepette többszörös menekülés után letelepedett református gyülekezetnek a lelki gondozását, pásztorolását és igehirdetési vezetését bízta rám az Úristen. Ráadásul úgy, hogy annak az anyagi, a társadalmi-szociális, a népi-nemzeti és az örökkévaló emberi koordináta-rendszerét is meg kellett találni, fel kellett kutatni és meg kellett valósítani. Ezért 1963. februárjától 1983. augusztusáig a hidasi református szent-gyülekezet lelkipásztora lehettem. Ott, ahol még egyedülálló módon maradtak óslakos reformátusok is, és Gyöngyös mellett Hidas volt a másik gyülekezet, ahol sváb reformátusokkal is találkozhattam. Schneider, Müller, Lósz nevezetű kedves híveim voltak ott. A gyülekezet kilencvenöt-kilencvennyolc százalékát azonban a bukovinai székelyek adták, akik Andrásfalva reformátusaiból álltak. A hatalmas jelentőségű, és életüket meghatározó mádfalvi veszedelem után kerültek 1764-ben Bukovinába, és ott telepítette le őket Hadik András Hadikfalván, Andrásfalván, Istensegítsen, Fogadjistenen és Józsefvárosban. Innen csak

Andrásfalvának a fele volt református, és azok mind az én híveim lettek. A katolikusok Tolna és Baranya megye különböző helyein szétszóródtak. A cibényi, istensegítsi katolikusok voltak még ott Hidason a bukovinai széke-lyek közül és testvéri közösségben éltünk együtt.

– Nem véletlenül említettem a bevezetőben Hidast, hiszen ön odaérkezésekor a harmincas évek gyermektelenségéről szólt. A két világháború között, mivel nem volt gyermekáldás Hidason, az ottani fiatalok leszerelték a református templom harangját és elhozták Pestre, a Kálvin téri templom lépcsőjére helyezték, mementóként, figyelemztetőként. Csak a sors játéka, hogy később az ön otthona a Kálvin téri templom lett. De beszéljünk a gyermekáldásról, mert ma is nagy gond ez. Hiszen 1995-ben száztizenkétezer volt az élve születések száma, 1996-ban már csak százezer, viszont száznegyvenezer ember halt meg ugyanakkor.

– Kétségtelen, hogy egyházi és világi szinten a magyarországi legdöntőbb probléma a valóságos lét- nem lét-kérdés, a népszaporulat kérdése. Hiszen 1957 óta folyamatosan fogyunk. A legfrissebb adatok szerint 1980-tól 1995-ig félmillióval fogyott a lakosság Magyarországon. Márpedig, ha egy tíz és félmillió népeségből tizenöt év alatt félmillió a fogyás, ez csakugyan lavinaszerű zuhanást jelent. Ebben az esetben mindenkinek tudomásul kell vennie azt, hogy a végveszélyérzet nélküli önpusztító tudattól kell megszabadítani legelőször népünket, mert senki a harangot félre nem veri a lelkipásztorokon és néhány, ebben a kérdésben eleve elrendelt küldetést érző írón, például Fekete Gyulán kívül. Noha a találó hasonlat szerint a helyzet körülbelül úgy fest, mintha valaki leugrana egy amerikai felhőkarcoló százkettedik emeletéről, öngyilkos elhatározása a hatvanadik és ötvenedik emelet közötti zuhanásban, amikor megcsapja a friss levegő, megváltozik. Kapkod, de csak a levegőt markolja, és legvégső kétségbeesésében a harmadik és második emelet közt zuhanva azzal vigasztalja magát, ha eddig megúsztam, ebből már nagy baj nem lehet. Most, ha tűzoltólepedőt ki nem feszítenek alattunk, tehát ha a legradikálisabb védelemhez nem nyúlunk a lelkek és az életfelfogások terén, akkor zuhanásunk a biológiai gerinc teljes összeroppanásával jár. És semmi meg nem akadályozza azt, hogy a társadalom népesedési piramisa tökéletesen meg ne forduljon és ne az öregek legyenek többségben, a fiatalok pedig végzetes kisebbségben.

– Ha már Fekete Gyulát említette, ő mondta nekem, nem is olyan régen, hogy a fiával a népesedési adatokat megjelentették a számítógépükön. Előrevetítették a magyarság jövőjét és kétezer-harminc körül, mondták, a magyarság lélekszáma a határon belül négy-ötmillió körül lehet, és kisebbségbe kerülhet saját országában a magyarság.

– Ez valóban így van, még az optimista adatok szerint is kétezer-húszra, ha így mennek tovább a dolgok, legalább két és fél millióval, kétezer-negyvenre pedig négy és fél millióval leszünk kevesebben. Tehát a legdöntőbb feladat ezt a tendenciát megfordítani és a legdöntőbb kiáltás az, hogy a születés és az újjászületés népévé kell lennünk a végzetes fogyatkozás és a depressziós öngyilkosság népe helyett.

– De püspök úr! Ehhez az életkörülményekben is változás kellene. Persze tudom, hogy nem matematika kérdése az, hogy szülessék-e gyermek vagy sem. De azért a megélhetés gondja biztos, hogy gátként jelentkezik.

– Ez a terület nem fogható fel dualistán, hanem csak az élet dialektikájának, és nem a semmibe ívelő dialektikának az összefüggésében. Hogy lelki vagy anyagi összetevők határozzák-e meg a népesedést döntő módon, arról nem vitatkozunk, hanem Tamási Áronnal együtt kimondjuk: „Ne éljen többé külön a test és külön a szellem, hanem együtt akarjanak teremteni egy jobb világot.”

– Akkor, amikor húszszázalékos információt jeleznek 1997-re politikusaink és tizenkilenc és fél százalékos a nyugdíjemelést, akkor, amikor tizenhét százalékos körüli béremelésről lehet szó, akkor, amikor emelkednek az energiaárak, akkor, amikor emelkedik a közüzemi díj ára, a szolgáltatások ára, amikor emelkedik a tej ára..., most már száz forint körül lesz egy liter tej, és amikor azt mondjuk, tizenhétézer-ötszáz forint ma a létminimum. Ezzel szemben a bankári fizetés havonta kétfélmillió, a miniszteri fizetés több mint háromszázezer, a parlamenti képviselői fizetések szintén magasak. Ezeken a területeken harmincszázalékos bérnövekedés lehet. De ez az országgra nem jellemző.

– Kétségtelen, hogy az alulról, anyagi oldalról építkező új népesedési politika azonnali bevezetése nem vitatéma, nem luxus, hanem kétségbeejtően sürgető életszükséglet. Tehát napnál világosabban ki kell mondani azt, hogy a gyermeknevelés és a nagycsaládosok életkörülményei tiszteletben tartása a legsürgetőbb politikai, és pedig állampolitikai feladat ezen a szinten. És ezt mindenkinek egy emberként követelnie kell, ha meg akarunk maradni. Való igaz, a jelenlegi nehéz gazdasági helyzetben is onnan kell elvenni a pénzt, ahol máris sok, és oda kell adni, ahol kétségbeejtően, sőt életpusztítóan kevés. Új népesedéspolitikai nélkül ez a kérdés nem válaszolható meg. Én nem ennek a kikerülésére és pótlására, hanem ennek a megkoronázására és megalapozására hangsúlyozom a lelki-szellemi összetevőt. Ha egy életpusztító hatalom mégsem segít népesedéspolitikai, gazdasági összetevőink megváltoztatásán, nekünk akkor sem szabad elpusztulni. Igenis tessék tudomásul venni, hogy a mohácsi vész után sem volt megfelelő a gazdasági helyzet ahhoz, hogy megmaradjunk. A világháborús pusztítások

kellős közepén is az embereknek vállalniuk kellett azt, amit az Evangélium így mond: „Az élet több, mint az eledel”. Én pedig ezt 1997-ben így mondhatom el: „Az élet több, mint az életszínvonal.” Mindenkit megnyugtatók, hogy a hidasi fizetésem sem fölözte a normát, akkor, amikor házasságom első évében megszületett az első, a második évében megszületett a második, a harmadik évében a harmadik, a negyedik évében a negyedik gyermek. Először még azt mondták az ottaniak, hogy mennyire örülünk, másodszor: nem kellett volna ennyire sietni, harmadszor: elég lesz már tiszteletes úr örömmel és bánattal is; negyedszer pedig: hogy a pap nem tudja, hogy kell ez ellen védekezni, azt megértjük, de orvos a felesége, miért nem védekezett ő. És mikor kiderült, hogy mi igenis döntő küldetesként fogadjuk Istentől, és vállaljuk a gyermekeket, sőt amikor kiderült, hogy ha ott akarnak engem tartani lelkipásztornak, ez csak akkor lehetséges, hogyha megértik, hogy én harmadik, negyedik gyermekeket akarok keresztelni a gyülekezetben feltétlenül. Akkor derengett mindenki előtt, mit jelent az, hogy mi a születést és az életet választjuk, mert aki nem született meg, az nem születhet újra.

(Vasárnapi Újság, 1997. január 5.)

Szűnjék meg a kirekesztés!

– Sokszor már idegesen kapkodom a fejemet, olvasom az aláírásokat. Aláírt az egyik tábor, aláírt a másik. És nem azért kapkodom idegesen a fejem, mert félek és nem merek színt vallani, hogy hová is tartozom. Hanem pontosan azért, mert nekem minden táborhoz tartozó aláírás azt jelzi, hogy megint nem sikerült egymásra találunk, hogy megint különféle csoportok marakodnak. Czine Mihály irodalomtörténész is megélője ennek.

– Ez így van sajnos. Nem most kezdődött, egy sokkal régebbi folyamat folytatódik. Most csak felerősödött a választásokhoz közeledvén. Úgy látszik mindenki fél, vagy sokan félnek a kirekesztéstől. Sokszor éppen azok, akik legkevésbé vannak kirekesztve. Ennek egyetlen megoldása lehetne, ha csakugyan olyan folyóiratok volnának, amelyek kirekesztés, indulat, szándék vagy gyanú nélkül a legjobbakat közölnék mindenütt. De sajnos ez nem így történik. Talán ez az egyik magyarázata, hogy folyóirataink nagyobb része úgy gondolja, úgy gondolkodik, hogy csakis azok az emberek tartoznak a magyar irodalom első vonalába akiket ők közölnek. Én magam szomorúan látom például, és tanítványaimtól is ezt hallom, hogy ritkán lehet találkozni Temesi Ferenc, Kiss Anna, Utassy József, Nagy Gáspár, Bodor Ádám, Tóth Bálint nevével, noha akármelyik táborban jelen lehetnének. Hisz az irodalomnak csak egy tábora lehet, amelyik a jót műveli. Itt nem így oszlanak meg a szerepek, hogy ki a jó és ki a kevésbé jó, hanem csoportok vannak, amelyek valamilyen politikai párthoz vagy mozgalomhoz tartozóknak vélik magukat.

– Akkor 1990-ben ábránd volt, mikor azt hittük együvé tartozunk? Akkor egy asztaltársaságot képzeltünk el magunknak.

– Nem volt ábránd, mert csakugyan együvé is tartoztunk, és most is együvé tartoznak az igazán jók. Csak a politika megosztási szándékai, ezekben az össze-vissza zúrzavarokban, erősödtek föl. Mert csakugyan igaz, hogy a központi folyóiratokban bizonyos emberek mindig szerepelnek, más emberek talán ritkábban vagy sohasem. Abszurd, de igaz, hogy a rádió, a televízió műsoraiban bizonyos emberek többször szerepelnek, más emberek ritkábban. Ebből is következhet valamiféle jogosulatlan félelem, hogy esetleg holnap egyáltalán nem szerepelnek azok, akik eddig is ritkábban voltak jelen, vagy azok, akik eddig gyakorta jelen voltak, attól félnek, hogy holnap esetleg ritkábban szólalhatnak meg.

– Talán akik gyakrabban jelentkeztek, azok érezhetik azt, hogy a lehetőségeik csökkent.

– Igen, az aláírás-gyűjtés is így kezdődött, azok voltak az első csoport aláírói, akik viszonylag a legtöbbet szerepeltek az elmúlt esztendőben. Akik a legtöbb helyen jelen voltak, akik a legtöbb fórumon otthonosan érezhették magukat.

– Egy néven megakaadt a szemem: Sántha Ferenc nevéén, aki aláírt, és azt mondta – legalábbis azok mellett írt alá, akik azt mondták –, végre ezt a szétválást jó lenne abbahagyni. Sántha Ferenc nagyon régóta nem szólalt meg, s az ő neve, az ő aláírása nekem kiállásnak tűnt.

– Sántha Ferenc, ha nem szólalt meg akkor is a magyar irodalom legjobb értékei közül való és a magyar irodalom legjobb hagyományait, legjobb jelenbeli értékeit képviseli. Etikájából, az erkölcsi komolyságából ez az aláírása természetesen következett.

– Mi történne, hogyha a régi nagyok most ránk tekintenének? Hiszen a kávéházi asztaltársaságok korábban nem az ellenségeskedők táborából alakultak.

– Szomorúan hajtának le a fejüket a két háború között élők, de még inkább a Nyugat első korszakának nagy alkotói. Szomorúan, mert ők az irodalom egységében gondolkodtak, hogy minden író külön világ, aki a maga színeit van hivatva fölmutatni. Ez tűnt el valamikor. Már az Aczél-korszakban kezdődött sajnos ennek az ügynek az elmergesedése, s folytatódott 1989 után. S a vonalak nagyjából ugyanolyan képet mutatnak, mint Aczél György idejében. Már mind a két oldalon vannak olyanok, akik akkor ellenzékben voltak az akkori művelődéspolitikával szemben. Más-más hangulatban, esetleg más-más elképzelések vagy hangsúlyok jegyében.

– Aczél Györgyöt azért is említi, mert ökörlötte elég sok alkotó volt megtalálható? Ők talán meghatározhatták még azt is, hogy kik kaphatnak nyilvánosságot, kik nem.

– Nem ezért említem, mert nem így gondolom. Aczél György körül ugyan sokan voltak a jeles írók közül is, de éppen hogy Aczél körül volt egy szűkebb kör, amely nagymértékben meghatározta, hogy az irodalom tágabb köreiben mi történhet. És ott nemcsak jó dolgok történtek. Gondolok a díjazottak kiválasztására, emberek különböző fontos pozícióba kerülésére. Mindez ott nem mindig a leghelyesebb módon történt, nem mindig a legjobban valósult meg.

– Mi most elsősorban a művészvilág, az irodalom kirekesztő szándékairól szólnunk.

– Vagy féltő szándékairól – talán még ez a jobb, hogy félnek az emberek. Félnak akik túl sokat voltak jelen, akik talán meghatározóan voltak jelen, attól, hogy mások is bekíváncsoznak, mások is meghatározók lehetnek.

– De érezhető ez az országban is, hogy különféle csoportok, nem merem kimondani, de mégis ki kell mondani ezt a mostani divatos szót, különféle szekértáborok alakulnak. Professzor úr gyakran jár az országban, apró falvakban is megfordul, de határon túl is. Vidékjárásain tapasztal-e hasonlóságot?

– Hála Istennek, ott ez nem érződik. A vidéki Magyarország, tehát a Pesten kívüli ország értelmisége, különösen a dolgozó emberek, paraszt-emberek, munkásemberek, tanárok, papok nem pártokban, nem szekértáborokban gondolkodnak. Elsősorban személyekben, nagyon örömdetesen, és lélekben. Ők egyik és másik csoportban is azt nézik, hogy ki az az ember, akinek a szava hiteles, ki az a művész, akinek a műve időtálló és azt gondolom ez a szerencse. Ez a zűrzavar, ez a perpatvar, ez az acsarkodás, amit a sajtó körül látunk, kicsi hullámokat vet Budapest határán kívül, sőt Budapesten magában is, hiszen a pesti emberek nagyobb része is régen unja már az aláírásokat, régen unja már a civódásokat. Régen unja már azt a hangnemet, amelyik erőt kapott sajnos az utóbbi esztendőkből, felerősödően a különféle fórumokon.

– Megfigyeltem az apró falvakat járva, hogy az emberek szinte azt sem tudják a másiktól, hogy egyáltalán melyik párthoz tartozik, vagy párttag-e. Ez nekik nem érdekes. Az az érdekes, hogy ismerlek téged, és így alkotok rólad véleményt.

– Igen, a személy a lényeges, és ez az örömdetes. Hogyha a szavazások jönnek, azt gondolom, még akkor sem aszerint fognak – legalábbis a legértelmesebb emberek – szavazni elsősorban, hogy ki melyik párthoz tartozik, illetve melyik párt színeiben indul. Hanem, hogy ki, milyen ember, mennyire megbízható, ki mennyire végezte és végzi a munkáját.

– 1994-hez közeledve nem kell félni attól, hogy ez a budapesti egymásnak veselkedés mégiscsak tovább hat és tovább jut majd a főváros határain és megfertőzheti a ma még tisztábbakat is.

– Valamennyire bizonyára tovább hat, de én reménykedem, hogy nem nagy mértékben. Az embereket éppen a tapasztalataik, részben a kiábrándultságuk bizonyos dolgokból, de legtermészetesebben a maguk embersége meg fogja óvni az acsarkodások átvételétől.

– Most, hogy egyre nehezebben lehet élni szerte az országban, továbbra is csak a féltelmeimet sorolom: nem kell attól tartani, hogy egyfajta nosztalgia előtérbe kerül, és azt mondják az emberek, ez a három és fél – négy év engem arra tanított meg, hogy mennyivel jobb volt az elmúlt időszak?

– Ilyen emberek is lesznek bizonyára, de azt gondolom, hogy a nagy többség nem így ítél. Mert azért felismerték nagyon sokan, a legtöbben felismerték, hogy ennek az időszaknak a lehetőségei mégiscsak nagyobbak, ezekkel a lehetőségekkel lehet jobban is élni. Azt hiszem a siránkozásunk is néha megalapozatlan, mert az emberek valamivel jobban élnek, mint amiről a sajtóban írnak.

– Ha évszázadokra visszatekintek a magyar irodalomban, hogyha a haza szó került előtérbe, akkor mindig ott volt mellette egy hatalmas egyéniség: Haza – Kölcsey; Haza – Arany János; Haza – Petőfi Sándor.

– Igen. És most nincs mellette? Úgy gondolja?

– Inkább attól félek, hogy hányféle hazát is hiszünk.

– Egy, ami legfontosabb: haza a szívben. Író ember ezt hiheti elsősorban. A haza mindazt jelenti amit Kölcseynek, Petőfinek, Aranyinak, Kodály-nak, Bartóknak jelentett. És a szándék, hogy ez a valóságos haza közeledjen ahhoz a hazához, amit az ember, az irodalom, a művészet kialakított az elmúlt század során.

– De hogyha mindenki másfelé fordul, vagy legalábbis sokan fordulnak egymással szembe, akkor melyik haza az igazi?

– Amelyik ebben az irodalomban érzett hazához a legközelebb van. Most persze sok embert már maga a szó is gyanúval tölt el, hogy miért emlegetik, hogy haza, miért emlegetik, hogy magyar? És időnként csakugyan túl is hangsúlyozódik ez a szó. Nem kell feltétlenül minden mondatban, nem kell feltétlenül minden cikkben hangsúlyosan mondani, hiszen Illyés úgy írta a legmagyarabb, legnépibb verseket, hogy abban a magyar, mint leírt szó, nem volt jelen. Áprily úgy volt Erdélynek az egyik legjelesebb költője, hogy 1920 után azt a szót, hogy Erdély, versébe bele se igen írta. Tehát egy természetesebb hangsúlya kellene, hogy legyen, természetesebb hangsúlya azoknál is, akik ezt a szót gyakrabban használják. S nem volna szabad félni azoknak, akik ebben eleve valamilyen nacionalista töltetet, kirekesztés-szándékot látnak. S az irodalom azt fogalmazta meg Ady szavával, hogy „Mindenki magyar, aki magyarnak vallja magát, mindenki magyar, akit magyarrá tett sors, szándék, akarat.”

(Vasárnap Újság, 1993. december 12.)

Az SZDSZ-szel, az MSZP-vel nincs koalíció

Szövetség a nemzeti erőkkal

– A Független Kisgazdapárt tavaly márciusban aláírásgyűjtési akcióba kezdett. Arra gondoltak, hogy ha most több szavazatot tudnak összegyűjteni Horn Gyula ellen, mint amennyi támogató voksot a miniszterelnök a kilencvennégyes választáson kapott, akkor erkölcsi nyomással kényszeríthetik felállásra őt a kormányfői bársonyszékből. Nos, nem tudtak kellő számú ellenszavazatot csatasorba állítani. Elemzők szerint a fiaskónak az lehet a magyarázata, hogy egy évvel ezelőtt egyetlen ellenzéki párt sem csatlakozott a kisgazdák kezdeményezéséhez, ami bizonyos értelemben fokmérője is volt az ellenzéki együttműködésnek. Hogyan látja ma az összefogás lehetőségét Torgyán József, a Független Kisgazdapárt elnöke? Kérdezem azért is, mert szinte nem múlik el hét, hogy ne szólítaná fel lemondásra a Magyar Köztársaság miniszterelnökét. Nem felesleges erőfeszítés ez?

– Ahogy Karthágó esetében sem volt az, úgy gondolom, Horn Gyula esetében sem lesz felesleges. Hiszen erkölcsi súlya van annak, hogyha a különböző parlamenti pártok vezetői a miniszterelnök tevékenységét úgy ítélik meg, hogy az országra az a legelőnyösebb, ha mielőbb távozik. Az előkerült bankbotrányok, azok a korrupciós botrányok, amelyek közül a legismertebb a Tocsik-ügy, végül is az erkölcsi alapját húzták ki ennek a kormánynak a talpa alól. Tehát nagyon is indokolt felszólítani ezt a kormányt a távozásra.

– Elnök úr! Többet fogalmaznak úgy, hogy a Független Kisgazdapárt kormánytényező lesz 1998-ban. Van esély arra, ha a kormányrúdhhoz kerülnek, hogy olyan szakértői gárdával rendelkezzenek, amely meg tudja mozdítani ezt az országot, a gazdasági életet?

– Abból indulok ki, hogy a vidéknek, amely az ország lakosságának négyötödét teszi ki, jelen kell lennie az ország kormányzásában. Ezért állítom, hogy most már a kisgazdapártnak kormányzati tényezőnek kell lennie. Annál is inkább, mert évtizedeken keresztül a vidéket nemcsak kihagyták a kormányzásból, hanem ellehetetlenítették.

– Ezt egyébként ön a parlamentben többször elmondta már. És ilyenkor, amikor ezt hallom, eszembe jut az első padsorban, a bársonyszékben ülők mosolya, hitetlenkedő tekintete. Magyarán, a miniszterek közül nem hisz ebben senki.

– Nem is őket akarom meggyőzni, sőt, amint már az előbb kifejtettem, rendkívül károsnak tartom a tevékenységüket. A Független Kisgazdapárt

1995. november 5-én, az országos nagygyűlésén és nagyválasztmányán egyhangú határozattal elfogadta a párt alternatív gazdasági programját és az erre támaszkodó minden irányú programját. Mi ennek a végrehajtása érdekében elkészítettük a különböző kapcsolódó ágazati programokat, és egy olyan cselekvési programot is, amelyet hétepcsétes titokként kezeltek. De tudni fogjuk, hogy mit tegyünk az első huszonnégy órában, az első héten, az első hónapban, és így tovább. Most már ugye a kérdés az, hogy honnan veszem ehhez a megfelelő szellemi bázist? Hadd emlékeztessem önt arra, hogy én mindenekelőtt magyar vagyok és csak utána vagyok kisgazda. Ami azt jelenti, hogy nem lehet csak a kisgazda erőkből kiindulni. Ezért is hirdetem, hogy bármilyen nagyarányú legyen a győzelmünk, mi mindenképpen koalíciós kormányzást kívánunk a nemzeti erőkkal. És emellett azt se feledje, hogy hozzávetőlegesen húszmillió magyar él a világban. Ez óriási erő, amelyet összefogva végre egy olyan szakértelmet lehet majd felvonultatni, amelyre ma sokan nem is gondolnak.

– Kicsit persze a beszélgetésben előreszaladunk. Hiszen 1998-ról beszélünk kilencvenhét elején. De hogyha már említette a koalíciós együttműködést, tudomásom szerint ön többször kijelentette, hogy az ellenzéki FIDESZ-t nem sorolja a nemzeti érzelmi pártok közé.

– Mindig is azt hirdettem, hogy a Független Kisgazdapártnak van egy természetes szövetségese, ez a Kereszténydemokrata Néppárt, és vannak lehetséges szövetségeseink, ezek a nemzeti oldalról kerülnek ki. Mi azon az állásponton voltunk, vagyunk és leszünk, hogy az első választási forduló előtt nem lenne sok értelme annak, hogy elkezdjünk szelektálni a nemzeti erők között, hogy ez nemzeti, ez nem nemzeti. Tehát azt mondjuk, hogy az első forduló után, amikor meglátjuk, hogy kik azok az ellenzéki pártok közül, vagy esetleg a parlamenten kívüli jelenlegi erők közül, akik a parlamenti küszöböt át tudták vinni és következetesen nemzeti politikát folytattak, akkor döntünk, hogy végül is a kisgazdapárral együtt haladjanak-e. Ilyen értelemben nem mondtam soha azt, hogy én már eleve kijelentem, nem vagyok hajlandó a FIDESZ-szel együttműködni a nemzet érdekében. Csak idő előtt nem kívánom magam elkötelezni.

– Többet fogalmaznak úgy, ha az ellenzéki együttműködés kerül szóba, hogy kormányoldalról szándékos az MDF és a KDNP erőinek mérséklése, különféle ellentétek kialakításával. Két párt lehet, amelyik igazán erős lehet 1998-ig, ez a Független Kisgazdapárt és a FIDESZ, az ellenzéki oldalon. De mondják, önök úgysem tudnak megegyezni, ezért ha bármelyikük győz, nem a másikkal való együttműködés lehetőségét keresi, hanem majd megnézi, hogy a jelenlegi kormánypártok közül kivel lehetne koalícióra lépni.

– Utalnék megint 1995. november 5-ére, amikor én terjesztettem elő azt a határozati javaslatot, mondja ki a mi együttes testületi ülésünk, hogy a Független Kisgazdapárt a kormányzati oldallal, tehát az MSZP-vel vagy az SZDSZ-szel semmilyen együttműködést nem alakíthat ki, választási szövetséget nem köthet, és ez kiterjed a lehetséges kormányzati együttműködés tilalmára is.

– Önök, ebből a beszélgetésből is egyértelműen kiderült, 1998-ban a kormányzásra készülnek. Milyen Magyarországot örökölhetnek?

– Minden tekintetben tönkretett országot, hiszen eltűnt a nemzeti vagyon több mint nyolcvan százaléka. És nem az a legnagyobb tragédia, hogy ezt a nyolcvan százalékot ellopták ettől a nemzettől, a legnagyobb tragédia az, hogy nem termelő vagyonná változott át a nemzeti vagyon nyolcvan százaléka. Tehát luxusvillákká, luxus-személygépkocsikká, olyan külföldi bankok trezorjaiban megbúvó vagyontárgyakká, melyek könnyen mobilizálhatók a tolvaj számára, de az ország számára elvesztek. Vagy gondoljon arra, hogy a Jersey-szigetektől kezdve a Kajmán-szigetekig offshore cégeket hoztak létre, amelyeken keresztül az ismeretlenség homályába igyekeznek elbújni azok, akik a nemzeti vagyonnak nagyon tekintélyes hányadát kimenekítették. Olyan bizalmi válság alakult ki az országban ennek következtében, amely ránk is veti árnyékát, hiába vagyunk ártatlanok és tiszták. Általában a politikától megundorodó tömegek minden politikussal szemben felvetik ezeket a kérdéseket. Tehát úgy hiszem, ezért van szükség arra, hogy már most úgy készüljünk fel a kormányzásra, hogy nekünk nemhogy száz nap türelmi időnk, de talán száz percünk sem lesz. Összefoglalva, mi egy tönkrevert, tönkretett országot kell, hogy ismét talpra állítsunk.

(Vasárnapi Újság, 1997. február 16.)

Orbán Viktor interjúi

Felkészülés a kormányzásra

– Az országot járva, az elmúlt négy évet értékelve az emberek gyakran kérdezik meg tőlem, hogy jó, jó, beszélük, fejlődött az ország, de az én asztalomra egyre kevesebb kenyér, egyre kevesebb élelmiszer jut. Nem tudom, hogy Orbán Viktor, a FIDESZ elnöke, miniszterelnök-jelöltje találkozik-e ezekkel a kérdésekkel?

– Rendszeresen megkapom én is. De a nagyobb lakossági fórumokon kérem a polgárokat, hogy tartsanak valamiféle egyensúlyt az elmúlt négy év értékelésében. Én nem is négyről, hanem inkább hat évről szoktam beszélni, hiszen nyolcvannyolctól már a mai pártok, amelyek most uralják a parlamentet, megjelentek. Azt szoktam mondani mindenhol, hogy itt az elmentmondás. Az egyik, hogy az elmúlt hat év példátlanul sikeres esztendeje volt ennek a nemzetnek. Ez nem kérdés. Az elmúlt száz évből senki nem tudott mondani hat olyan esztendőt, amikor történelmi léptékű kérdésekben annyit ment volna előre az ország, mint az elmúlt hat esztendőben. Hiszen hat esztendővel ezelőtt Magyarország nem volt nemzetileg független, idegen katonák állomásoztak itt. Nem volt többpártrendszer, egypártrendszerű diktatúra volt. Nem volt piacgazdaság, még csak elmozdulás sem volt ebbe az irányba, ehelyett volt egy államilag irányított gazdaság. Nem volt olyan kormánya ennek az országnak, amely a határokon túl élő magyarok ügyében felelősséget érzett volna. Ehelyett inkább nyűgként, teherként élték meg létezésüket az előző kormányzatok.

– Engem gyakran megdöbönt, hogy bár az emberek ismerik, amiket ön most felsorolt, mégis azt mondják, engem nem zavart, hogy itt voltak az oroszok.

– Ezek szerint nekem jobb közönségem van, mint önnek, mert ilyeneket az én gyűléseimen nem szoktak mondani. Ahhoz kell némi érzéketlenséggel vegyes bátorság, hogy valaki ilyet mondjon. De azért az is igaz, ha ezek a történelmi léptékű változások tűnnének ma a legfontosabbnak a polgárok számára, akkor nyilvánvalóan a jól végzett munka elégedettsége uralkodnék az országban. Ezzel szemben nem ez a helyzet. Késérőséget, nyomorúságot, kiábrándultságot, jövőtlenséget vélek kiolvasni az emberek szeméből és szavaiból. S itt ellentmondás van nyilván, és az ellentmondás megoldása ott található, ahonnan az ön kérdése elindult. Persze, fontos a nemzeti függetlenség, hogy az oroszok menjenek haza. A többpártrendszer is nagyon fontos, meg a határokon túli magyarokért való törődés és fe-

lelősségvállalás is. De egy politikai rendszert az alapján ítélnék meg a polgárok, hogy mit tud nyújtani az életszínvonal tekintetében. És az az igazság, hogy a Kádár-rendszer utolsó éveiben életszínvonalban, biztonságérzetben az emberek előrébb tartottak, mint manapság.

– *De az a biztonságérzet hová vezetett volna? Többet állítják, hogy kérem, akkor biztos munkahelyem volt. Arról nem beszél senki, hogy az üzemeken belüli munkanélküliség húszszázalékos volt az országban.*

– Ezzel a kérdésben foglalt állítással maradéktalanul egyetértek. Emlékszem, ma MSZP-színekben komoly kormányzati pozícióért ácsingózó emberek 1988-89-ben azt mondták, hogy Magyarország kapuin belül egymillió munkanélküli van. És nyilvánvalóan mindenki tudja, aki egy kicsit is ért a közgazdaságtanhoz, hogy ha egymillió munkanélküli van a kapukon belül, akkor azokat ki kell engedni onnan, mert egyébként a többi ember is el fogja veszíteni az állását, és a gyárak is mind veszteségesé válnak. Nincs más kezelési módja.

– *Az MSZMP Központi Bizottságának 1989-es dokumentumaiban szerepel, hogy két év alatt százezer munkanélküli lesz Magyarországon. De lehetséges, hogy a kétszázazret is eléri, mondták 1990-ben. Akkor, amikor még a Szovjetuniónak szállíthattunk, amikor Jugoszláviában nem volt háború.*

– Ezzel egyetértek. Azért tartom elhibázottnak azokat a politikai törekvéseket, amelyek az elmúlt négy évet megszépítően akarják bemutatni, mert a tények mégiscsak azok, amiket megélnék az emberek. Azzal kellett volna próbálkoznunk az elmúlt két-három esztendőben – ami az ön kérdésében is benne van –, hogy megpróbáljuk elmagyarázni, világossá tenni, hogy uraim és hölgyeim, ahonnan elindultunk ahhoz képest az is szép dolog, hogy ez az ország még mindig talpon van. Ehelyett az ellenkezője történik. Ma tulajdonképpen azok, akik az országot – gazdasági értelemben – csőd állapotban hagyták hátra, erkölcsi és politikai tőkét kovácsolnak a gazdasági nehézségekből. Ez példátlan fejtetőre állítása az erkölcsi világrendnek, de hát ezek a politikai realitások ma Magyarországon. Elég szomorú, de ezzel kell számolnunk.

– *Nincs sok idő már a választásokig. Meggyőzhetőek az emberek?*

– Csekély mértékben. A múltra való hivatkozással, a mai gazdasági nehézségekért való felelősség világossá tételével, a felelősség megosztásának vagy megosztásának a világossá tételével, hogy mennyi az elmúlt négy év felelőssége, és mennyi az elmúlt negyven évé – ez hosszabb időt igényelne, nyugodtabb közhangulatot. Erre a választási kampány alkalmatlan. Itt a polgárok már csak a jövőre függesztik a tekintetüket, az alapján fognak dönteni, hogy melyik párt milyen jövőt képes ígérni, vagy hihetően fölva-

zolni. A múltra vonatkozó érvelések nagyon érzéketlenül hagyják az embereket. Talán az értelmiség egy része törődik ezzel, hiszen neki, mint az ország elitjének van valami felelőssége azért, ami az elmúlt négy, meg az elmúlt negyven évben történt. De a többi választópolgár számára ezek a kérdések nem izgatóak.

– *Azt veszem észre, az emberek úgy gondolkodnak, hogy egy fölényes MSZP győzelem esetén koalíciót lehet alkotni például a Munkáspárttal, esetleg az SZDSZ-szel is. Ebben a fölállásban Orbán Viktor hol találja meg a FIDESZ helyét?*

– A FIDESZ energiáinak tekintélyes részét – most már lassan két esztendeje – arra fordítjuk, hogy bemutassuk a választópolgároknak, hogy Magyarország természetes politikai tagozódása három pólusú, három osztatú rendszert mutat. Van a baloldal, amelyen az MSZP, az MSZOSZ és a Thürmer-féle párt helyezkedik el. Van egy konzervatív oldal, amely kormányoz ma, és van egyfajta szabadelvű blokk, polgári közép blokk, mi így szoktuk ezt hívni, amelyben benne van az SZDSZ, FIDESZ, ma már az Agrárszövetség is ide sorolható, és a Vállalkozók Pártja, Zwack Péterék szintén.

– *Ez a blokk megbonthatatlan ön szerint?*

– Megbonthatatlan legfeljebb az orosz konzerv volt, még az antivilágban. Politikai blokkokat mindig meg lehet bontani, és az ellenfeleknek ez is a célja. Ráznak is bennünket jobbról-balra. Az egyik felét jobbra taszítani, a másikat balra húzni, de a blokk egyelőre még létezik. Hogy meddig tart ki a szakítópróbák sorozatán keresztül, nem tudom megmondani. De egyelőre még vagyunk.

– *Orbán Viktor többször beszélt már arról, hogy olyan koalícióban, amelynek tagja az MSZP, képtelen gondolkodni.*

– Az ország jövőjére nézve súlyos következményekkel járónak látok egy olyan kormányt, amit egy hatalmas MSZP alkot, s amely helyzet kétségtelenül kezd kirajzolódni. Egy ilyen pártot, és egy ilyen párt programja által meghatározott kormányt nem tartanék szerencsésnek, sőt mindent megteszek egy ilyen forгатókönyv valóra válása ellen. Úgy látom, hogy olyan nyomorúságosan rossz gazdasági helyzetben lévő országot, mint amilyen ma Magyarország, a világon még sehol nem sikerült kihúzni a válságból olyan gazdaságpolitikai programmal, mint amilyen az MSZP rendelkezik. Itt nem elosztásközpontú programokra, hanem termeléstközpontú, növekedésközpontú politikára lenne szükség. Nem tudom elfogadni az MSZP-kormányt ebben a pillanatban többek között azért sem, mert további hatmilliárd dollár külföldi kölcsön felvételét ütemezték be. Úgy látom, hogy Nyugat-Európában nagyon erősek azok az erők, amelyek nem

akarják, hogy bővítsék az Európai Közösséget, nem akarják ezeket az néha fél-ázsiaiak tekintett országokat, mint amilyenek időnként bennünket is elkönnyvelnek, beemelni az Európai Közösségbe és a NATO-ba. Egy itteni szocialista győzelem, hasonlóan a lengyelországiéhoz, jelentősen növeli az Európai Közösségbe bennünket beemelni akarókkal szemben érvelők pozícióit. S végezetül van még egy generációs ok is. A Kádár-rendszerben, amely a nyolcvanas évekbeli változatában elviselhetőbb volt, mint az ötvenes-hatvanas vagy hetvenes években, kétségtelenül azt utáltam a legjobban, hogy nem az számított, valakinek mennyi tudása, esze, mennyi tehetsége van. Még csak nem is az, hogy mennyit volt hajlandó dolgozni. Csúpan az számított, ha előre akart jutni, be kellett kerülni a brancsba. És ha bekerült, ott is ki kellett várni, amíg az idősebb brancstársak kipotyogtak előle. Tehát a Kádár-rendszernek azért kellett buknia ebben az országban, mert az ország olyan nehéz gazdasági helyzetbe került, amikor a gazdasági energiák fölszabadítása, az energiák módosítása vált a legfontosabbá. És attól félek, hogy visszajönnek a régiek, mert az nem kétséges, ha az MSZP nyer, akkor mind visszajönnek. Kötelékben repülnek. Szépen, hálódó módjára be fogják takarni az országot, és a mi generációnk dolgozni akaró, tehetséges emberei megint azzal a problémával találják magukat szemben, hogy nem az fog számítani, mennyit dolgoznak, milyen tehetségesek, hanem hogy beveszik-e őket a brancsba, vagy nem. Ezt nagyon szeretném elkerülni. Ennek az országnak az energiák fölszabadítására van szüksége, nem pedig a lefojtására.

– Az iménti gondolatait folytatva felidézem Orbán Viktor korábbi nyilatkozatának egy részét, amikor ön azt mondta, ha az MSZP győz, akkor nehogy azt higgyék az emberek, csak a reformkommunisták jönnek vissza, hanem visszajönnek a párttitkárok, a téveszelnökök, a falusi iskolaigazgatók, tehát visszajön mindenki.

– Az 1990-es választás – lehet, hogy a választópolgárok nem ebből a szempontból élték meg ezt a döntést – arról is szólt, hogy a régiek, úgy ahogy vannak, mennek vagy nem. Jönnek-e újak, vagy sem? Lesz-e rendszerváltás? Most ha van olyan, hogy betyárbecsület, márpedig én hiszek abban, hogy a világon ilyen dolgok léteznek, az MSZP-n belül is számít, számítani kell, akkor én nem is tartanám erkölcsileg helyes magatartásnak az ő helyzetükbe képzelve magam, ha nem mindenkit segítenének, aki méltatlan és méltánytalan vereségként élte meg a kilencvenes választásokat. Tehát itt nem arról van szó, hogy ők rosszak vagy jók, hogy morálisan hogyan gondolkodunk róluk, az egy külön történet. Az élet logikája hozza magával azt, hogy vagy mindenki jön, vagy senki. Azokban a budapesti illúziókban, amelyek arról szólnak, hogy vannak ott liberális, sőt keresztény

típusú emberek is, és majd ők fogják meghatározni a pártot, én ezekben az illúziókban nem hiszek. Egy párt nem olyan politikát csinál, amelyet a vezetői akarnak, hanem olyat, amelyet a bázisa megenged. Ez igaz a gazdaságpolitikára, a társadalompolitikára és igaz a személyzeti politikára is. Márpedig ennek a pártnak ez a bázisa, ha akarjuk, ha nem. Ez szociológiai tényezők kérdése.

– Ön a debreceni országos tanácskozás után kijelentette, a FIDESZ a nemzeti liberális irányt képviseli. Volt nagy fölhördülés.

– Volt, mert Magyarországon sajnálatos módon a politikai kultúra még nem kellő mértékben kifinomodott. Valóban azt mondtam elnökválasztási kortesbeszédemben, hogy egy nemzetileg elkötelezett, mérsékelt liberális középpártban gondolkodom. A FIDESZ-t mindig is ilyennek láttam és egy ilyen pártnak adok jövőt Magyarországon a szabadelvűeket képviselő pártok közül leginkább. A fölhördülés pedig azért van, mert ebben az országban annak a szónak a kimondása, hogy nemzeti, bizonyos fejekben automatikusan valamifajta úri konzervatív, Horthy-rendszerhez kötődő, negatív előjelű tartalmakkal párosul. De mégsem normális dolog egy országban, hogy az a kategória, hogy nemzeti, páriaként létezzen.

– Elnök úr, ön milyen Magyarországot képzel el?

– Olyat, amelyben a fiatal generációk hazára találhatnak, nem akarnak innen elmenni. A szülők nem kényszerülnek arra, hogy a gyerekeikkel Németországba vagy Amerikába levelezzenek. Olyan országot, amely lehetőséget ad a fiataloknak, ahol valóban a tehetség, a dolgozni akarás számít. Olyan Magyarországot, amely része az Európai Közösségnek, a NATO-nak, oda tartozik, ahova ezt a nemzetet a civilizációs és kulturális örökségei kötik. Egy versenyszellemű Magyarországot szeretnék, mert a képességek kibontakoztatására a verseny a leginkább alkalmas. Ugyanakkor csak olyan verseny szeretnék látni ebben az országban, ahol mindenkit fölengednek a futballpályára, és nemcsak néhány exkluzív csapat játszhatja az első ligás mérkőzéseket. Olyan Magyarországot szeretnék, amely segíti a szegény családba, az ország elmaradottabb térségébe született gyerekeket is, hogy fölkerülhessenek a pályára, mert versenyezni csak a pályán lehet. Ezekből az elemekből – azt gondolom – összerakható a kép, ami a jövő Magyarországról bennem él.

Nyolc hónap egy kormány életében. Nyolc hónap Horn Gyulának és az ország életében. Számvetés nyolc hónap után. Sokan fogalmaznak úgy, hogy 1995. márci-

us 12-e a magyar kormány ülését követően fekete vasárnapra vált a mostani magyar történelmünkben. Oszítja-e ezt a borúlátást Orbán Viktor, a FIDESZ elnöke?

– Szerintem a megfogalmazás mértéktartó és pontosan adja vissza azt a hangulatot, amely az országban kialakult a kormány intézkedéseinek bejelentése után. Ez az intézkedéscsomag elsősorban a fiatal családokat fogja nagyon nehéz körülmények közé sodorni.

– Hiszen ma Magyarországon a négy gyereknél nagyobb családok kilencven százaléka már a szegénység szintjén van, a háromgyerekesek hatvan százaléka van ezen a szomorú küszöbön túl.

– Valóban, és a mostani intézkedések hatására nőni fog azoknak a családoknak a száma, amelyek azért kerülnek a szegénységi küszöb alá, mert gyermeket vállaltak. Illetve azért, mert a Magyar Szocialista Párt és a szabad demokraták kormányprogramját, illetve a választási ígéreteit is sokan vették komolyan ebben az országban. A programban persze ennek az ellenkezője szerepelt. Nagyon nehéz egy elszegényedő országban úgy gyermeket vállalni, hogy nem lehet biztosan tudni, melyek azok az állami segítségek – családi pótlék, gyed, gyés –, amire számíthatnak a fiatal családok abban az esetben, ha vállalják a szegénység kockázatát is azzal, hogy gyermeket vállalnak. Egy ilyen bizonytalan környezetben arra lehet számítani, hogy sajnos csökkenni fog a születendő gyerekek száma a következő időszakban. És ez kifejezetten ennek az intézkedéscsomagnak lehet az „eredménye”.

– Pedig már most sem büszkélkedhetünk igazán, mert ha a statisztikát nézzük 1,7 százalék az egy családra jutó gyerekek száma. És ha az anyagi helyzetet és a megszorító intézkedéseket nézzük, akkor félni kell attól, hogy például az abortuszok száma is növekedhet.

– Ezzel számolni kell. A kérdés ma már – pedig még csak egy hét telt el a kormány bejelentett intézkedései óta – nem is annyira a következmények fölmérése. Ugyanis az elmúlt néhány napban szociológusok, szociálpolitikusok hada, sőt maga a lemondott, szociális ügyekért felelős miniszter tárta a nyilvánosság elé – és a parlamenti képviselők sem maradtak el ebben a parlament hétfői és keddi ülésén – a várható következményeket. A volt népjóléti miniszter nyilvánvalóvá tette lemondásának okát, amikor azt mondta, ezek az intézkedések a szegényeket fogják sújtani, és rajtuk kívül elsősorban még azokat, akik éppen a szegénységi küszöb fölött vannak, mert ezek az intézkedések fogják őket lerántani a szegénységi szint alá. Tehát ma már nem is annyira a következmények jellegének a fölmérése az, ami előttünk van, hanem sokkal inkább már azon kell gondolkodnunk, hogy lehetne-e másképpen átalakítani Magyarországon a szociális rend-

szert. Milyen intézkedéseket kell tenni annak érdekében, hogy ezek a hatások ne érvényesüljenek.

– Ahhoz persze, hogy ezek a változások bekövetkezzenek, országgyűlési döntés kell. Parlament elé kell vinni az elképzeléseket. És most igazán elgondolkodtató, hogy a parlament elfogadja-e majd a kormányelőterjesztést. Mert hiszen hétfőn, amikor Horn Gyula befejezte beszédét, az MSZP soraiból egyetlen tenyér sem verődött össze. Nem volt a megszokott, ilyenkor szinte kötelező taps. Sőt az MSZP vezetői úgy próbálták beállítani, hogy a hétfő esti frakcióülésen, ahol akkor ismerték meg az országgyűlési képviselők az elképzeléseket, teljes egyetértés volt, a kormány mögé álltak az MSZP-s képviselők. Aztán később kiderült, nagyon sokan ellenkeztek, többek között Kósa Ferenc is nemtetszését fejezte ki.

– Ennek föltehetően az az oka, hogy már egy hét elteltével megbukott a kormánynak az az állítása, hogy a nehéz gazdasági helyzetben nincsen más választás, mint ezen az úton menni végig. Az elmúlt egy hétben számos olyan elemzés, nyilatkozat látott napvilágot, amely kimutatta, hogy igenis lett volna, és még most is lenne más megoldás. Az első, amire szeretnék emlékeztetni, az az, ha megnézzük, hogy a kormányzat húszmilliárd forint megtakarításával számol a családi pótlék megszüntetésével, és megnézzük a feketegazdaságnak az arányát, vagy az adó- és tb-hátralékok, kintlevőségek mértékét, akkor azt az állítást tehetjük meg, hogy ha a kormányzati munka csak tíz százalékkal javult volna, tehát a feketegazdaság adózás alá vont részét tíz százalékkal tudták volna növelni, vagy a kintlevőségekből tíz százalékkal több pénzt tudtak volna behajtani, ami egyszerűen kormányzati feladat, akkor a családi pótlék megszüntetésére nem lett volna szükség. Mert ez is körülbelül húszmilliárd forint megtakarítást eredményezett volna. Most út vissza, hogy 1994. decemberében, amikor például a FIDESZ parlamenti frakciója egymilliárd forintot javasolt az APEH és a Vám- és Pénzügyőrség megerősítésére elkülöníteni, leszavazták a kormánypártok. Pedig ha egymilliárd forintot fordítanánk ezekre az intézményekre, akkor be lehetne szedni azokat a pénzeket, amelyeket így – miután nem szedte be a kormányzat – most a fiatal családoktól kell elvonni a családi pótlék megszüntetésével. Vagy mondok másik példát: ma már nyilvánvaló, hogy a kormányzat csak olyan intézkedéseket hozott, vagy tervez meghozni, amelyek rombolják a családokat. De olyan elemet nem emel be a tervezett intézkedések körébe, amelyek segítenek összetartani a családokat. Mondok erre is példát. Föl sem merül az ötlet, pedig ha valamikor, akkor most itt lenne az ideje, hogy a személyi jövedelemadó mellett, választható módon, bevezessük a családi adózást. Vagy hogy a bölcsődei fejkvótákat végre meg kellene szavazni az önkormányzatok számára, a kor-

mánykoalíció nem volt hajlandó megtenni ez év decemberében sem. Vagy hogy az adókba a gyermekek után járó kedvezményezett rendszerét ismét vissza kellene illeszteni, amit most, kilencvenötben szüntetett meg a kormány. Számos olyan intézkedés van, amelyek kifejezetten erősítenék a családokat, amelyek ellensúlyozhatnák ezeket az intézkedéseket, vagy legalábbis hatásukat próbálnák csökkenteni. De a kormányzat szándékai között láthatóan ezek nem szerepelnek.

– Az iménti megjegyzésem első része még mindig válasz nélkül maradt. Mégpedig az, hogy véleménye szerint a parlament könnyen megszavazza ezt az elképzelést, ha az országgyűlés elé kerül, ha odaviszi a kormány?

– Eddig azt tapasztaltam, hogy a kormánypárti szavazógépezet elég jól működik. Szerintem most is erre lehet számítani, mert az SZDSZ minden ilyen intézkedést gondolkodás nélkül meg fog szavazni. Az MSZP-frakció az, amelyben lehet számítani esetleg ellenállásra, de azt hiszem, ha nehezen is, de az MSZP-frakció a parlamenti többséghez szükséges voksokat össze tudja „gereblyézni”. Az ellenzéknek következésképpen két dolga van: az egyik, hogy megpróbáljunk egy politikai vitanapot elindítani a Ház előtt, és a kormánypárti képviselőkkel megértetni, milyen következményei lesznek ezeknek az intézkedéseknek. Ha ezen a vitanapon az ellenzék jól mutatja be az érveit, jól mutatja be a várható hatásait ezeknek az intézkedéseknek, akkor van esély arra, hogy több kormánypárti képviselő meghallgassa az ellenzék álláspontját. A másik, amit tehetünk, hogy ha már a kormánytöbbség össze is jött, és a törvény elfogadásához szükséges ötven százalék plusz egy voks megszületett, akkor a köztársasági elnöknek még mindig alá kell írni minden törvényt, ellenkező esetben az nem minősül törvénynek, vagyis nem lesz érvényes. Az elnök két dolgot tehet. Most még beszéljünk csak az elsőről, ez pedig az, hogy visszaküldi a Háznak megfontolásra azokat a törvényeket, amelyekről úgy véli, hogy nem kellően átgondoltak és hatásukban rombolóak. A Magyar Köztársaság elnökét egyébként a FIDESZ levélben szólította föl arra, vesse latba minden befolyását az ügyben, hogy a kormány visszalépjen ezektől az intézkedésektől. Ha pedig nem lép vissza, akkor föl fogjuk szólítani az elnök urat, hogy ha a törvények rosszak maradnak vagy rosszak lesznek, ne írja alá azokat és küldje vissza megfontolásra a parlament elé.

– Szekeres Imre az elmúlt hétvégén egy vidéki megszólalásakor azt mondta, utalván a vasárnapi kormányülésre, a március 12-ire, hogy nem történik olyan döntés azon a kormányülésen, amely az ország lakosságának gazdasági helyzetét rosszabbá változtatná. Néhány héttel ezelőtt az MSZP elnöksége úgy döntött, hogy például a tandíjat az idén ne szavazzák meg. Ennek ellenére a kormány döntése

mégis úgy szól, hogy havonta kétezer forintba kerüljön a tandíj az idén, a tanékezdéstől. Azért említem ezt a kettőt együtt, mert itt azért a szavahihetőség is kockán forog.

– Szerintem ezen már túl vagyunk. A mostani kormány szavahihetősége szertefoszlott. Ha valaki visszaemlékezik, hogy mivel támadta a most kormányon lévő, akkor még ellenzéki szocialista párt és a Szabad Demokraták Szövetsége az előző kormányzatot, akkor tudja, hogy állandóan szociális intézkedéseket sürgettek. Magasabb családi pótlékot, magasabb nyugdíjat, több segítséget a fiataloknak, és sorolhatnám tovább. Ha valaki visszaemlékszik a kormányprogramban foglaltakra, akkor ott szó szerint az szerepel, hogy a családi pótlék összegét emelni fogják, hogy a gyest és a gyedet összevonják. De alanyi jogon fog járni, és hogy a reálértékét mindenképpen meg fogják őrizni. Ezek az intézkedések nem egyszerűen elhangzott mondatok voltak, ezek dokumentumokban szerepelnek, például a kormányprogramban, a parlamenti jegyzőkönyvekben. Szerintem a magyar közvélemény az elmúlt két-három hónapban már leszámolhatott az azal az illúzióval, hogy ez a kormány azt fogja tenni, amire mandátumot kapott 1994 májusában a közvéleménytől. Nem erre a programra választotta meg Magyarország népe ezt a kormányt.

– A szegények még szegényebbek lesznek, de mi történik a középosztállyal?

– Az egyik része, amelyik már nem tud mozgósítani többletenergiaikat, amelyik eleve ragaszkodik ahhoz, hogy gyermekeket neveljen, föltehetően a szegénységi szint alá fog süllyedni az intézkedések következtében. Többször elmondtam több helyütt, hogy az elmúlt nyolc hónap gazdaságpolitikai intézkedéseit, ha nem egyszerűen csak közgazdasági nyelven próbáljuk megérteni, hanem lefordítjuk a társadalmi következmények nyelvezetére is, akkor kimutatható négy-öt kormányzati intézkedés láncolatából, hogy itt a középrétegek, ha úgy tetszik a magyar középosztály legyengítése és fől számolása indult meg az elmúlt nyolc hónapban.

– Tehát a polgárságról beszélünk.

– Magyarországnak baloldali kormánya van és ez a baloldali kormány, illetve szellemi holdudvara vezetőinek szellemisége, történelmi tudata olyan, amely fönntartásokkal és előítéletekkel viseltetik a mindenkori magyar középosztállyal szemben. Ezt az elmúlt négy-öt év nyilatkozatai, sajtóvitái jól visszaadják a számunkra. Meg merem kockáztatni az állítást, hogy tudatosan folyik a polgárság fől számolása Magyarországon, illetve tudatosan nem folyik semmiféle olyan politika, amely megerősítené fönntmaradásában. Vagy akár számának és politikai erejének gyarapodásában segítené ezt a réteget. Egyszerűen azért, mert abban érdekeltek a most kor-

mányzók, hogy egy olyan Magyarország jöjjön létre, amelyben van néhány nagyon erős tőkés csoport, és ennek zsebében, illetve holdudvarában tartózkodó nyilvánosság és politikai elit, és van egy hatalmas bérmunkás tömeg, amely mind szellemi, mind fizikai, mind pedig anyagi értelemben kiszolgáltatott. És az önálló egzisztenciával rendelkező, az országnak szellemi, kulturális tartását adó polgárság pedig tűnjék el, számolódjék föl, vagy gyengüljön meg végzetesen. Ezt a politikát vélem kiolvasni az elmúlt nyolc hónap történéseiből.

– *Hogyha ezt a legutóbbi intézkedéssort nézzük, akkor a védekezés mindig a következő: egyrészt természetesen állandóan elmondják, hogy az ország milyen kegyetlenül rossz gazdasági helyzetben van, de a valutaalapot idézik, a valutaalap képviselőit, akik azt mondják, hogy igenis, ezeket a szociálpolitikai intézkedéseket meg kell szüntetni Magyarországon, mert másként az ország nem jut hitelhez, másként az ország nem tud talpra állni.*

– Ez így nem igaz. Van nyomás külföldről Magyarország irányában a valutaalap részéről is, hogy a magyar szociális ellátórendszert alakítsuk át. De hát ezt többfajta módon lehet csinálni, nemcsak így, ahogy elkezdődött. Nemcsak ilyen brutálisan, mindenfajta társadalmi hatások számbavétele nélkül. Az előbb említettem néhány példát, hogy milyen intézkedések felé lehetne elvinni a magyar szociális rendszert, hogyan lehetne a szociális rendszer összeszűkítésével párhuzamosan például az adórendszert családbaráttá tenni. Ugyanakkor konkrét példaként hadd említsem meg a családi pótlékot. Ezelőtt négy-öt évvel még az IMF valóban követelte, hogy a családi pótléknak alanyi jogon történő folyósítása szűnjék meg Magyarországon. De az elmúlt két-három évben már „lehátráltak” erről. Tehát például ezt az intézkedést már maga az IMF sem követeli, nem követelte az elmúlt években. Tehát úgy érzem, hogy a kormányzat inkább takarózik a nyugatra való mutogatással, a nemzetközi pénzügyi szervezetekre való hivatkozással saját szándékai eltitkolása érdekében. Hamis az az érvelés, ami arról szól, hogy olyan gazdasági kényszerhelyzet van, ahol nem lehetett mást választani, mint a már meghozott lépéseket, illetve kilátásba helyezni az ez utáni lépéseket. Ismét hadd mondjak egy példát. Ezelőtt egy hónappal döntött a kormány arról, hogy húszmilliárdot ad a borsodi térségnek, és tízegynéhány milliárdot Budapest fejlesztésére. Húszmilliárd forint az, amit meg tud takarítani a kormány a családi pótlék megvonásával. Tehát volt itt pénz, csak máshová tették azt a húsz és azt a tízegynéhány milliárdot, amely Borsodba, illetve Budapestre ment. Tehát ha a kormány számára például a családok segítése, a gyermekek segítése fontos lenne, akkor máshova is lehetett volna helyezni a rendelkezésre álló pénzeket. Az-

zal magyarázható a szocialista kormány magatartása, hogy miközben mondjuk húszmilliárdot adnak Borsodra és nem adnak semmit a gyermekeknek, aközben tudják, a borsodi munkások szavaznak, a gyermekek azonban nem.

– *Hová vezethet mindez? Két miniszter lemondott.*

– Azt hiszem, a kormány bejelentette ugyan ezeket az intézkedéseket, de nem tudja megcsinálni. Ha tesz is valamit, hatókörében akkor is sokkal szűkebb lesz, mint a mostani nyilatkozatokból ez kitűnik. Lehetetlennek tartom, hogy az eddig már mögöttünk hagyott egy hétben előkerült érvek és az előttünk álló hetek vitáiban még fölszínre kerülő érvek és alternatív megoldások, amiket például a FIDESZ is javasolt, ne kerüljenek meghallgatásra. Hogy a kormánykoalíció ne lássa be, ez az elképzelés, amit most föl-vázolt, rossz. Más irányba kell elindulni, és másfajta eszközöket kell alkalmazni, mint amiket alkalmazott az elmúlt hetek során. Azt hiszem tehát, hogy az előttünk álló egy-két hónapi vita, ha az ellenzék szakmailag jól föl-készül, és hogyha az ellenzék képviselői jó formába tudják magukat hozni a várható nagyon éles és nagy nyilvánosság előtt zajló vitákban, akkor a kormányt el lehet téríteni attól a szándékától, hogy bevezesse azt, amivel most még csak megfenyegette Magyarországot.

– *Miért és miként volt lehetséges hat évvel ezelőtt Magyarországon véréldozatok nélkül a hatalomátadás? Mi kényszerítette az MSZMP volt vezetőit a félreállásra? Hány águ volt a hatalom a nemzeti konzervatív kormányzat idején, hány águ most, és kinek a kezében van? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre válaszol Orbán Viktor, a FIDESZ Magyar Polgári Párt elnöke.*

Mostanában az emberekkel beszélgetve, ha szóba kerülnek a nehézségek, egyre többször hallom, mennyivel jobb volt a kommunista időkben. Mennyivel jobban éltünk.

– És ez igaz. Valóban a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején az életszínvonal Magyarországon magasabb volt, mint ma. A választópolgároktól sajnos nem várhatjuk el, hogy belássák azt, hogy annak a viszonylagos magas életszínvonalnak az eredménye a magyar gazdaság összeomlása lett. Énszerintem az akkori urai ennek az országnak nem gesztust gyakoroltak a hatalom átadásával, hanem mentették, ami még menthető volt. És nem is jártak olyan nagyon rosszul, ha jól megnézzük. Hiszen nem egyszerűen csak egy későbbi erőszakos félreállítást kerültek el, hanem időközben el tudták foglalni a gazdasági pozíciókat. 1988 és '90 között megalkothatták az ehhez szükséges törvényeket, amelyek eredményeképpen az ak-

kori politikai vezetők gazdasági hatalommá menthették át a pozícióikat. A magyar nagytőkések tekintélyes része nem véletlenül kerül ki abból a körből, amely az 1980-as években az MSZMP KB tisztségviselői, vezetői, tanácsadói, szakértői körét jelentette.

– Sokan azt mondják, és dicsőítőleg említik, hogy Németh Miklós milyen nagyszerű dolgokat művelt abban az időszakban, de arról kevesebben szólnak, hogy pontosan akkor történt meg az MSZMP gazdasági hatalom-átmentése.

– Ha megnézzük az akkori, a vállalatok átalakulásáról szóló törvényt, vagy a privatizáció előfeltételeit megteremtő jogalkotásokat, akkor azt mondhatjuk, hogy ezek valóban a nyugati demokráciák irányába mutató törvényalkotások voltak. De nem volt mögöttük társadalompolitikai koncepció. E törvények mögött nem volt az egész magyar társadalmat felemelni akaró szándék. Nem volt meg az az akarat, hogy olyan törvényeket hozunk létre, például az állami tulajdon magántulajdonná való átalakítása ügyében, hogy minél többen férjenek hozzá az egykori állami tulajdonhoz. Hogy minél szélesebb középosztály jöjjön létre. Ha volt koncepció ezek mögött a törvények mögött, akkor az az volt, hogy az akkori politikai és gazdasági vezetés át tudja menteni a pozícióit. Valóban azt kell mondanom, hogy ebben a hatalmi metszetben, a társadalom újrateremtésének metszetében az volt a funkciója Németh Miklósnak, hogy megteremtse a kilencvenben elkövetkező új világ uralkodó, gazdaságilag legerősebb rétegét.

– A volt kormányzó pártok, az MDF és a KDP körében hallani olyan mondatokat, amíg mi nyűgöltünk és tanultuk mindazt, amit tanulnunk kellett, aközben mások, politikai ellenfeleink, megtömték a zsebüket.

– Nem zárom ki, hogy ebben nagyon sok igazság van. Azt ne felejtjük el, hogy 1990-ben a szocialista pártnak mindössze harminchárom mandátum jutott a magyar parlamentben. Ezért nagyon sok olyan egykori pártvezető, gazdasági vezető maradt ki a parlamenti munkából, aki egyébként a politika környékén létezett a megelőző években. És a jövőben is úgy tervezte az életét, hogy majd valahol ezen a fertilityon helyezkedik el. Nyilván ők nem illegálisba vonultak, nem földadták az elképzeléseiket, hanem a szocialista párt holdudvarában, a háta mögött, azt támogatólag tették a dolgukat. És miután nekik volt gazdasági pozíciójuk, a tenni a dolgukat ebben az időszakban nem jelenthetett mást – föltételezem én –, mint pénzkeresetet. Tehát valóban az MDF-kormány politikai ellenfeleinek – a FIDESZ nem értendő bele, már csak fiatal koránál és gyenge piaci pozícióinál fogva sem, de a többi ellenfeleinek, az SZDSZ-nek és az MSZP tekintélyes erőinek megadatott, hogy elsősorban a gazdasági tevékenységre fordítsák az erejüket, ne pedig a kormányzás terheit viseljék.

– Hatalomról szólva vannak akik úgy vélekednek, hogy Magyarországon 1990 és '94 között kettős, esetleg hármas hatalom alakult ki. Volt egyrészt a kormányon lévő három párt, vagy csak kettő és fél, mert a Független Kisgazdapárt otthagyták országgyűlési képviselőit, vagy esetleg fordítva történt. Másrészt volt a sajtó, amelyik egy sajátos hatalmi ágazat, és amely igencsak a kormány ellen szólt. És volt a gazdasági hatalom, amelyik nem a kormányzópárthoz közelálló emberek kezében volt.

– Ezt korrekt leírásnak érzem, amely úgy szól, hogy az MDF, kisgazda és Kereszténydemokrata Néppártból álló kormánykoalíció csak a parlamenti hatalmat tudta átvenni, az ebből fakadó kormányzati hatalmat is csak részben, és mindeközben a parlament körüli világban a pozíciói rendkívül gyengék voltak. Szükség lett volna 1990-től kezdődően egy olyan nagy, átalakító programra, amely nemcsak a parlamenti jogalkotással foglalkozik, működésében nem szűkül le mindössze a politikai élet regulálására, hanem esetleg nagyobb társadalompolitikai koncepciónak a jegyében érinthette volna a sajtót, a gazdasági életet és így tovább. Általában ilyenfajta nagy átalakító, egy új világot fölvázoló koncepció, elképzelés 1990 és '94 között nem állt rendelkezésre. A kormányprogram, aminek a mentén Antall József kormánya működött, nem ilyen dokumentum volt. A tanulság a fontos: a mai ellenzéki pártoknak, ha még egyszer kormányra kerülnek, akkor nem egyszerűen csak a közigazgatási elképzelésekkel kell rendelkezni, hanem világos vízióval arról is, hogy milyen Magyarországot szeretnének látni a harmadik évezred kezdetére. És ehhez kell rendelkezniük az elképzeléseiket, a megtervezett lépéseiket.

– Napjainkban miféle hatalmi megosztottság van Magyarországon? Végeredményben kinek a kezében van ma a hatalom?

– Azt kell mondanom, hogy ma a kormánykoalíció és a mögötte álló, vele szimpatizáló, neki elkötelezett gazdasági, értelmiségi és politikai elit kezében van a hatalom. Ma totális, teljes, minden pozícióra kiterjedő baloldali hatalom van Magyarországon.

– Ha a kormányzópártok parlamenti arányát vesszük, a többség kezében van-e a hatalom?

– Ezt nagyon nehéz megmondani. Azt hiszem, hogy a szocialista párt és a szabad demokraták között olyanfajta választóvonal, amely pártok esetében egyébként szokásos, nincsen. Értem azokat az MSZP-s nyilatkozatokat, amelyek arról szólnak, hogy vannak olyan emberek a szocialista párton belül, akik inkább tartoznak az SZDSZ-hez. Szerintem valóban elmosódó a határ vonal a két párt között. Deutsch Tamás mondta nem is olyan régen – és egyetértek a gondolatával –, hogy hosszabb távon a mostani kormányzás az egységes baloldal megteremtéséhez, a baloldali újraegyesüléshez ve-

zethet. Semmi nem indokolja, hogy ez a két párt külön létezzen, hasonlóképpen, mint ahogy a jobboldal egységesülése és összefogása is indokolt lenne. Ez a folyamat valószínűleg a baloldalon is le fog játszódni. Az időközben adódó látszólagos veszekedéseket, amelyek már mögöttünk vannak, vagy amelyeknek még előtte állunk, a történelmi tendenciákhoz képest kevésbé tartom fontosnak. Ezért szerintem hosszabb távon nincs jelentősége annak, hogy az SZDSZ vagy az MSZP az, amely a hatalmi pozíciók nagyobb részét birtokolja. Az bizonyos, hogy a parlamenti arány a két párt között ebben a pillanatban az – hiszen most még két különálló pártból van szó –, hogy kétszázkilenc képviselője van az MSZP-nek, hetven az SZDSZ-nek. Ez az arány nem ugyanígy áll a gazdasági életben, a médiában, általában a parlamenti politikát körülvevő világban. Az arány ott az SZDSZ számára kedvezőbb.

– A baloldali egységesülés mintha könnyebben végbemenne, mint ahogy történik a jobboldalon. Elegendő csak a legutóbbi eseményekre gondolni, amikor is a Kereszténydemokrata Néppárt kimondta, nem hajlandó az egységes szemléletet tükröző polgári szövetséggel közösen tevékenykedni.

– Valóban... De ne felejtjük el, hogy ott, ahol kormányzati felelősség van, ott az összefogás szükségszerű is. Ott az alól nem lehet kibújni. Ami nekem fáj, az nem az, hogy mi a baloldalhoz képest hátrább tartunk ebben a folyamatban, hanem inkább az, hogy időt vesztegetünk el. Mi úgy gondoltuk, hogy közös választási fölkészülés lett volna indokolt az MDF, a Kereszténydemokrata Néppárt és a FIDESZ Magyar Polgári Párt esetében. A KDNP döntése azonban azt jelenti számunkra, hogy ennek a három pártnak a választási fölkészülése külön utakon fog történni. Hogy a választások előtt el tudunk-e érni választási együttműködést, a kérdést ebben a pillanatban zárójelbe tette a Kereszténydemokrata Néppárt. Nem zárta ki, hogy egy ilyen együttműködés a választások előtt közvetlenül majd létrejöhet, de a választásokig vezető utat külön kívánja végigjárni. Erre nem lehet mást válaszolni az MDF-nek és a FIDESZ-nek, hogy természetesen akkor mi is a saját utunkat járjuk a választásokig. Nyitva tartjuk az együttműködés lehetőségét, legalábbis a FIDESZ Magyar Polgári Párt esetében, mind az MDF, mind a Kereszténydemokrata Néppárt irányában. És világossá szeretném tenni a választóink számára, hogy nem a FIDESZ Magyar Polgári Pártot terheli a felelősség azért, ha a polgári Magyarország megteremtése esetleg nem sikerül a következő választásokon. Ez az együttműködés, az összefogás nem a FIDESZ miatt tolódott el időben.

– A szlovák parlament ezen a héten fogadta el a magyar-szlovák alapszerződést. Egyetlen kiegészítő kitételezt fűztek hozzá. A Magyar Köztársaság miniszterelnöke, Horn Gyula nyilatkozta, hogy ez a kitétel nem más, mint egy sztrapacska ételrecept.

– Komoly bajt jelez ez a papiros, és nagy kár, hogy a magyar miniszterelnök félvállról veszi ezt a szlovák döntést. Különösen nagy kár, hiszen a magyar miniszterelnök azt nyilatkozta a magyar parlament plenáris ülésén, hogy ő Meciar szavatartó embernek tartja.

– Barátjának is mondta egy korábbi találkozójuk.

– Most ne soroljuk fel, hogy a mai magyar miniszterelnök ki mindenkit nevezett barátjának azok közül, akik a sötét lapjaira kell, hogy fölkerüljenek majd a közép-európai régió politikusi közül, de lehetett számítani erre. Ha Meciar szavatartó ember, akkor nyilván Horn Gyula tudta előre, hogy ez be fog következni. Hiszen volt egy titkos találkozójuk, amiről nem volt hajlandó beszámolni a magyar miniszterelnök a magyar parlament külügyi bizottsága előtt. Föltehetően ott már elhangzott az a lehetőség, hogy a szlovák fél, bár elfogadja majd az alapszerződést, de értelmezési megjegyzéseket fűz hozzá. Tehát a magyar miniszterelnököt nem kellett, hogy ez meglepje. Ő, aki nem a hirtelen, csípőből való visszalövés képességéről híres, nyilván hosszú hónapok alatt választotta ki ezt a sztrapacska hasonlatot, hogy végül humorosan tudjon reagálni a fejleményekre.

– Egy kicsit azért ellentétbe került Horn Gyula külügyminiszterével, Kovács Lászlóval, aki másként nyilatkozott.

– A baj nagy, és a külügyminiszter, aki közelebb van a tűzhöz, jobban érzi, hogy a körmére égett az alapszerződés. Hiszen az, hogy a szlovákok nem velünk egyező politikai szándéktól és akarattól vezetettve írták alá az alapszerződést, azt már akkor tudtuk, amikor az aláírást megelőzően Párizsban, néhány perccel az aláírás előtt egy hasonló értelmű magyarító jegyzéket át akartak adni az ottani magyar diplomatáknak, közöttük a magyar külügyminiszternek.

– Tulajdonképpen ott már vissza lehetett volna utasítani az alapszerződés aláírását. Pontosabban nem kellett volna – mondják sokan – leülni az aláírási aktushoz, az asztalhoz.

– Az én véleményem az, hogy csak akkor szabad aláírni egy kormányközi megállapodást, hogyha mind a két fél szándéka egybeesik és a szöveg értelmezésében teljes az egyetértés. Ha kiderül az aláírás előtt akár fél másodperccel, hogy ez nem így van, mert az egyik fél egyoldalú értelmezési jegyzéket nyújt át, akkor nem szabad aláírni a megállapodást, mert az ember bajt okoz a saját országának, a saját nemzetének. Kovács külügyminiszter úr azzal, hogy az asztaltól való felállás helyett az aláírást választotta,

nagy bajt okozott Magyarországnak, a magyar nemzetnek, különösen a Felvidéken élő magyarságnak. Hisz egy olyan alapszerződést írt alá, amit a szlovák fél ma úgy értelmez, miszerint a mi nemzeti céljaink szempontjából a legfontosabb követelésünket, az autonómiát, és a második legfontosabb követelésünket, a kollektív jogokat nem ismerik el, és szerintük ez az alapszerződés ezt nem is garantálja. A szlovák fél szerint a magyar kormány lemondott arról, hogy érvényesítse és követelje a Felvidéken élő magyarok autonómia és kollektív jogi követeléseit.

– Országhatáron belülre térjünk vissza, magyar ügyről beszéljünk tovább. Önök sokat foglalkoznak az oktatással. Nem olyan régen került nyilvánosságra az önök adatsora, mely szerint több mint kétszáz kisiskola szűnt meg Magyarországon. A magyar kormány, a Művelődésiügyi Minisztérium szerint ez a szám száz-húsz. De akár százhusz, akár kétszáz, akár háromszáz, a veszély óriási, ha a kisfalvak iskolái megszűnnek. Mert ha megszűnnek az iskolák, megszűnhetnek az aprófalvak is.

– Nem tartom szerencsésnek azt a politikát, amely a pénzügyi nehézségeket a kis települések intézményeinek bezárásával próbálja enyhíteni. Azt sem tartom szerencsésnek, ha ez a kis települések oktatási intézményeit, iskoláit érinti. Nemcsak azért, mert magam is egy ilyen kis település iskolájában végeztem el az első nyolc osztályt...

– Ha jól emlékszem Alcsútdobozon...

– De jártam Felcsútdobozon és Vértesacsán is általános iskolába. Kicsit kalandos volt a gyermekkorom ebből a szempontból. Azért tartom egyébként problémának az egész ötletet, hogy a pénzügyi gondok miatt be kell zárni a kis települések iskoláit, mert egy elhibázott logika mentén keres megoldást a pénzügyi gondokra az a kormányzat, amelyik ilyen ötleteket vet föl. Ha megnézzük, hogy hozzánk hasonlóan a világgazdaság fejlettebb központjaitól leszakadt, de oda fölzárkózni akaró országok milyen módszerrel tudták végrehajtani a nagy ugrást, a fölzárkózást, akkor látható, ez mindenhol úgy sikerült, hogy óriási pénzeket költöttek, fektettek be az oktatásba. Tehát kifejezetten a képzésen és az oktatáson keresztül tudtak fölzárkózni. Legyen szó Portugáliáról, Spanyolországról, a kistigrisekről az ázsiai térségből, a fejlettebb világ gazdasági centrumáról. Van is egy olyan politikai bölcsesség, amit a mai magyar kormány nem ért, vagy nem akar elfogadni. Ez úgy hangzik, hogy minél nehezebb gazdasági helyzetben van egy ország, annál többet kell költenie az oktatásra. A magyar kormány pedig úgy gondolkodik, hogy minél nehezebb gazdasági helyzetben van Magyarország, annál kevesebbet kell költeni erre a területre. És aki így kezd el

gondolkodni az oktatási rendszerről, miután hibás kiindulópontot választott, hibás eredményre is juthat.

– Sokszor beszélünk már önnel a középosztály helyzetéről. Most új pénzügyminisztere van az országnak. Ön szerint kialakulhat egy új pénzügypolitika, amely a középosztály erősítését jelentheti, amely a polgárosodást tekinti vagy tekintheti fő céljának?

– Átnéztem az elmúlt másfél-két hét gazdaságpolitikai nyilatkozatait, amelyeket kormánypárti politikusok, vagy kormánypárti frakciók, illetve azok bizonyos csoportjai tettek. Azt kell mondanom, hogy Magyarországon az egységes gazdaságpolitika megszűnt. Ezek a nyilatkozatok, melyek az elmúlt néhány hétben láttak napvilágot a miniszterelnöktől az új pénzügyminiszter-jelölt bizottsági meghallgatásain, az MSZP-frakció különböző csoportjainak sajtótájékoztatóin, az SZDSZ-frakció hétvégéjén, egymásnak teljesen ellentmondó, egymással összeegyeztethetetlen követeléseket, új ötleteket tartalmaznak. A vagyonadótól az adórendszer megváltoztatásán keresztül a családi adózás esetleges bevezetéséig. Azt kell hogy mondjam, lényegében Magyarországon a pénzügyminiszter-váltással valóságos ötlethalmazzal állunk szemben, és egy egységes kormányzati magatartásnak, gazdaságpolitikának nincsenek meg az előfeltételei. Nem tudom, hogy ebből a káoszából, amit az elmúlt két-három hétben sikerült a gazdaságpolitikában kavarni a kormányzópártoknak, mikor lesz kiút? Mikor áll fel a pénzügyminiszter és hirdeti meg végre azt a programot, amelynek a mentén haladni kíván? Mert ma a pénzügyminiszter programja és a szocialista párt programja, az SZDSZ programjához hasonlóan, abban merül ki, hogy mindennap elmondják, a stabilizációt fönnt kell tartani. De hogy ez pontosan mit jelent, arról fogalmuk nincs. Illetve nem tudják kifejtetni. Ugyanakkor az ellenzék soraiból érkező konkrét gazdaságpolitikai javaslatokat büszkeségből, keménységből, gőgből, megátalkodottságból nem hajlandók elfogadni. Beszélt például a pénzügyminiszter úr arról, hogy majd adót kell csökkenteni, de a FIDESZ beadott már ebben az évben két alkalommal is adócsökkentő törvénymódosító javaslatokat, amelyek, ha a pénzügyminiszter úr nyilatkozatai megfelelnek a valóságnak, akkor szinte egybeesnek velük, mégis leszavazza a kormánykoalíció. Beszéltünk a családi adózásról, adtunk be a családi adózásra vonatkozó kezdeményezéseket is a parlament elé. A pénzügyminiszter azt mondja, ő is úgy gondolja, hogy valami családi adózási elemet be kell vinni az adórendszerbe, mégis leszavazzák az indítványokat. Tehát miközben ők nem tudnak gazdaságpolitikát csinálni, az ellenzék pedig sorra megteszi a javaslataikat, azokat visszadobják. Ezért ma egy irányvonal nélküli sodródás az, ami a gazdaságpolitikára jellemző.

– Most, amikor beszélgetünk, önök az országos választmányi ülést tartják, de egy másik épületben kongresszusra kerül sor. Ez az MSZP kongresszusa.

– Azt hiszem, az MSZP mostani kongresszusa teljesen érdektelen, hiszen fontos kérdésekkel nem foglalkozik. Egy szempontból azonban mégiscsak fontos lehet. Lehet, hogy a Horn-kormánynak mégis lesz történelmi küldetése, mégpedig az, hogy ez a kormány fogja véglegesen megutáltatni és kiábrándítani a magyar választópolgárokat a Kádár-rendszerből. Szerintem most ez zajlik. És azzal, hogy Horn Gyula az MSZP élén marad, lényeges gazdaságpolitikai irányváltást nem tud végrehajtani az MSZP, ezen a kongresszuson sem várható ez. Ma Magyarország kétéves MSZP-SZDSZ kormányzás után minden tekintetben rosszabb állapotban van, mint akkor volt, amikor ezek az urak átvették a kormányrudat. Az infláció tizennyolc százalékról harminc százalék, a gazdasági növekedés távlatai, amelyek kilencvennégy májusában megvoltak, beszűkültek, a növekedés visszaesett. Az esélyünk csak annyi, hogy kilencvenhétben érjük el azt a növekedési értéket, amely már kilencvennégy májusában megvolt. Soha Magyarországon olyan nagy korrupció, olyan nagy erkölcsi rothadás nem volt a közügyek intézése terén, a politika és a gazdaság találkozási pontjainál, mint amivel most kényszerülünk együtt élni. A feketegazdaság növekszik, a hitelkamatok harminc százalék felettiek, ugyanakkor nincs olyan legális gazdasági tevékenység az országban, amely képes lenne harmincszázalékos profittal működni és kitermelni ezeket a hitelkamatokat. Ennek az a következménye, hogy a kormány gazdaságpolitikája gyakorlatilag benyomja a most még legálisan működő vállalkozókat és vállalkozási világot is a fekete- és a szürkegazdaságba. Dacára annak, hogy most az OECD-be éppen felvettek bennünket, Magyarország két-három év távlatában előre gondolkodva nagyon lemaradhat abban a versenyfutásban, amely a régió országai között alakult ki. És szerintem OECD tagság ide, OECD tagság oda, elegáns vacsorák ide, elegáns vacsorák oda, a tényleges reálgazdasági folyamatokat tekintve ez idő alatt akár még Szlovákia is elélni kerülhet.

* * *

– 1996. december 21-én a Magyar Hírlapban megjelent egy interjú Kövér Lászlóval, a FIDESZ alelnökével, ahol azt mondta: „1998 hozhat olyan választási eredményeket, amelyek nyomán igen bonyolult politikai konstelláció alakulhat ki. Feltehetően minden parlamenti erőnek mérlegelnie kell majd, melyik az a politikai formáció, amellyel a legnagyobb sikerrel és a legkisebb kockázattal vezethető az ország. Ezen az alapon elvileg az MSZP-vel sem kizárt az együttműködés.” Orbán Viktor mondatai csengtek vissza ennek olvasatakor a fülemben, hiszen ön kilencvennégy

óta egyfolytában azt mondta, önöket az MSZP megkereste, hogy lépjenek koalícióra velük, és önök mindig nemet mondtak. Ezek a kijelentések akkor most mit jelentenek?

– 1994-ben a választásokat követően, az akkori újsághírekre válaszolva nagy öles címekkel írta a Népszabadság az MSZP későbbi frakcióvezetőjének azon nyilatkozatát, hogy az MSZP szívesen látná a FIDESZ-t a kormányban. Másnap pedig ugyanilyen öles betűkkel kellett hoznia a Népszabadságnak Szájer Józsefnek, a FIDESZ későbbi frakcióvezetőjének azt a válaszát, miszerint a FIDESZ nem kíván részt venni ebben a kormányban. Azt hiszem, mi vagyunk az egyetlen olyan párt a mai magyar parlamentben, amelyet hívtak már ugyan kormányra, de nemet tudott, nemet akart mondani erre a meghívásra. Ezért van az, hogy mind a mai napig a FIDESZ Magyar Polgári Párt az egyetlen olyan parlamenti formáció, amely még nem volt kormányon.

– Miért mondható az ki, hogy egy ilyen kijelentés esetleg a Független Kisgazdapárt és a FIDESZ Magyar Polgári Párt együttműködését is megkérdőjelezheti?

– Nagyon sajnálom, hogy a kisgazdapárt – dacára a FIDESZ gyakorta kinyilvánított közeledési szándékának, miszerint mi a kisgazdapárttal békés egymás mellett élésre törekszünk – viselkedéséből kiolvashatóan nem a Magyar Szocialista Pártot tekinti fő ellenfelének, hanem sokkal inkább a FIDESZ-t. Nem azt a politikát ostromozza, amelyet ma a kormánykoalíció művel, hanem amint módja nyílik rá, a FIDESZ-t támadja. Ez eltér a FIDESZ magatartásától, mert a mi álláspontunk szerint az országnak arra van szüksége, hogy a közbiztonságot lezüllesztő, az országot korrupcióval elárasztó, az oktatási rendszert dinasztizáló és a társadalom nagy részét szegénységre ítéelő kormánypolitika helyett egy másfajta kormány és másfajta kormánypolitika következzen 1998-ban. Ezért mi azt mondjuk, hogy a politikai erők közötti döntő választóvonal az ellenzék és a kormánypártok között húzódik, nem pedig a FIDESZ és a Kisgazdapárt között. Ezért szerintünk a FIDESZ-nek és a Kisgazdapártnak békésen egymás mellett kellene élnie és erőinket sokkal inkább a kormány leváltására kellene fölhasználnunk, erre kellene összpontosítanunk.

– Kilencvennyolcban, ha nem sikerül kormányra jutni – mondják néhányan –, akkor a FIDESZ jelenlegi vezetését a tagság elzavarja, mert azt mondják, tehetetlen vezetés.

– Amikor 1994-ben ezzel a kérdéssel és kihívással kellett szembesülnünk, akkor a FIDESZ tagsága – már akinek a véleményét módomban volt megismerni –, egyértelműen azt mondta, eszünkbe ne jusson ilyen butaságot tenni. Tehát a FIDESZ tagságában nincs olyanfajta hatalom iránti bír-

vágy, hogy bármi áron, de kormányra kerüljünk. Ez nem elvárás.

– A magyarországi közvélemény kicsit értetlenül figyeli az ellenzéki pártok egymás elleni tevékenységét. Ön az imént említette a konfliktus lehetőségét a Független Kisgazdapárt és a FIDESZ között. De ugyanilyen konfliktus van a Magyar Demokrata Néppárt megítélésében az MDF részéről, a Giczy György vezette Kereszténydemokrata Néppárt részéről, de ugyanakkor, ha már a kereszténydemokratákat említettem, ellentét van Latorcai János vonala és Giczy György között. De nem beszélnek egy másik lehetséges parlamenti pártról, a MIÉP-ről, az azzal való együttműködés lehetőségéről. Szóval nincs összhang 1997-ben, és mondják az emberek, bizony a homokóra nagyon gyorsan pereg.

– Ezzel az idézett vélekedéssel, hogy a homokóra most már sürget bennünket, és gyorsan pereg, egyetértek. Én is azt hiszem, hogy tisztább viszonyokra volna szükség a magyar parlament, a magyar politikai paletta jobboldalán. Annyit tudok mondani, hogy a FIDESZ hatóköre, befolyási övezete meglehetősen szűk. Mi a saját házunk táján rendet tartunk, kiegyensúlyozott viszonyokat, világos politikát próbálunk teremteni és folytatni. Kiadtuk a FIDESZ Polgári Magyarországért címet viselő vitairatát, amiben rögzítettük, hogy milyen Magyarországon szeretnénk élni, milyen jövőképpel rendelkezünk a hazánk sorsát illetően. Tehát azt hiszem, hogy mindent megtettünk annak érdekében, hogy a FIDESZ kiszámítható és kiegyensúlyozott szövetséges partner legyen a többi ellenzéki párt számára. A többi ellenzéki párt azonban sajnos nincs olyan nyugodt állapotban, mint amilyenben mi vagyunk. A többi párton belüli személyes és politikai ellentétek később jutottak nyugvópontra. A FIDESZ-nek 1993. októberében ezen már túl kellett esni, amikor a mostani irányvonallal egyet nem értők az elnökségből és a parlamenti frakcióból is, a későbbi kultuszminiszter vezetésével eltávoztak az SZDSZ-be. Ezért a FIDESZ már kilencvenhárom ószén lényegében egyértelműbb lett, a mai politikai irányvonal kezdeti kontúrjai 1993 végére már kialakultak. A többi párt később megy át ezen a párton belüli vitákkal tarkított perióduson. Ez sajnálatos, mert rengeteg időt veszítünk el. 1996-ot is már azzal kellett volna töltenie a KDNP-nek, az MDF-nek és a FIDESZ-nek, hogy a közbiztonságra, az oktatási rendszerre, a szegénységre, a korrupció elleni harcra vonatkozó elképzelését egyeztessék, annak érdekében, hogy minél hamarabb közös elképzelésekkel állhassunk a választópolgárok elé. 1996-ot azonban ilyen szempontból elszalasztottuk, aminek az oka az, hogy a Kereszténydemokrata Néppárt 1995 novemberében önálló politizálást hirdetett meg, ami kisodorta őket a három párt: a KDNP, az MDF, a FIDESZ Magyar Polgári Párt együttműködésének keretéből. És ezzel a helyzettel küszködünk mind a mai napig. Nem tudok

mit mondani. Ha nem sikerül 1997 márciusában legalább egy írásos politikai megállapodást papírra vetni, amely arról szól, hogy ez a három párt hajlandó a következő választásokon közös egyéni kerületi jelölteket állítani, akkor az ellenzéki összefogás véglegesen kútbaesett.

– Az imént azt mondta, hogy önök nem keresik az MSZP társaságát. De volt-e megkeresés az MSZP részéről kilencvenhatban vagy akár kilencvenhétben, hogy a FIDESZ-szel társulnának majdan?

– Nem volt ilyen megkeresés. Sőt, ha valaki visszalapozza, hogy kilencvenötben és kilencvenhatban mit mondtak az MSZP-sek a FIDESZ parlamenti frakciójának működéséről, akkor láthatják, hogy a legkeményebb szavakkal bíráltak bennünket. A miniszterelnök úr rendszeresen kitüntet bennünket azzal, hogy keresetlen és szerintem méltánytalan támadásokat intéz velünk szemben. Emlékszem, hogy legutóbb Vastagh Pál támadott azért, mert az ő területére tartozó egyik kérdésben az Alkotmánybíróság nekünk adott igazat. Az ÁPV Rt. botrányait, amely Tocsik-botrány néven híresült el, az MSZP egyértelműen a FIDESZ számlájára írta és a mi szándékainkat látta emögött. Sorolhatnám tovább azokat a jeleket, amelyek az elmúlt fél évben sokkal inkább az MSZP és a FIDESZ közötti konfliktusok éleződéséről szóltak. Nagyon mániákusnak kell valakinek lennie ahhoz, hogy ebből valamiféle MSZP-FIDESZ közeledést olvashasson ki.

(Vasárnapi Újság, 1994. május 1., 1995. március 19., 1995. november 26., 1996. március 31., 1997. január 12.)

Nemeskürty István:

„Én a haza egy polgára vagyok...”

– A világ, Európa és benne Magyarország a harmadik évezred küszöbéhez érkezett. A most hetvenéves Nemeskürty István miképpen ítéli meg, a mi országunk emberei felkészültek-e arra, hogy rövidesen a harmadik évezred lakói legyenek?

– Sem Magyarország lakossága és társadalma nem készült fel erre, sem a világ társadalma. Ezer körül, ezer évvel ezelőtt, az akkor ismert keresztény világ, Európa mondhatni egész társadalma, nemcsak uralkodó körei, nagy ünnepi feszültségben éltek. Rendkívül jelentős volt számukra az új ezer esztendő. Voltak ennek furcsa vagy elítélhető mellékmozzanatai, például egy apokaliptikus világvége-várás. De sokkal inkább voltak nagyon komoly nekigyürkőzéseik, Szent István Magyarországaiban, a még nem is egységes Franciaország népei között, Rómában.

– Talán az sem lehet véletlen, hogy István király, a későbbi Szent István is ekkor koronáztatta meg magát.

– Kétségtelen, ő ezzel tudatosan számolt, hiszen a nevezetes koronázási paláston is ennek az ábrázolt jelei láthatók. Ma sem a világ nagyhatalmai, például az Amerikai Egyesült Államok és lakossága, sem európai egyéb, úgynevezett boldog nyugati államok mintha egyáltalán nem törődnének ezzel. Pillanatnyi csetepatékkal vannak elfoglalva, amelyek véresek és szörnyűek. Azokat sem tudják megoldani, lásd Jugoszlávia és a Balkán. Az emberiség nem készül értelmesen egy új korra. Pedig ezt az új kort a technika és a természettudomány számos olyan vívmánya jelzi, amelyekkel ha valaha, akkor most boldog, paradicsomi állapotot lehetne teremteni a világon.

– Hogyha Magyarország évezred-várására gondolunk elsősorban, és ha a napi gyakorlatra gondolunk, inkább a négyévenkénti esedékes kormányváltás, ami bennünket elfoglal. Nem az, hogy kétezer-egyben miképpen létezzünk majd.

– Igen, mert belecsöppentünk egy nem a magyar társadalomban megérelődött demokratikus rendszerváltásba, hanem olyasvalamibe, ami – mint történelmünkben annyiszor – a magyar társadalomtól szinte függetlenül, rajta kívül történt. És most tényleg el vagyunk foglalva mindenféle hosszabb történelmi múlt nélküli pártok viaskodásával a hatalomért. A hatalom! Fontos, mert az tud kormányozni társadalmat, népet, akinek hatalma van. De ha ezt öncélnak tekintjük, akkor az nagyon nagy baj. És most olyan sejtésem van – és ebbe minden pártot beleérték, a most ellenzékbe

szorultakat is –, mintha kizárólag a hatalom majdani megszerzésének céljai érdekében történne minden. Ez egyfelől helyes, másfelől nem elég. Ez csak egy mozzanat. Nem látok olyan gondolkodást, hogy majd mi lesz majd mit teszünk, majd hogy lesz? Ennek persze az is oka, hogy rettenetesen megszenvedte a magyar nemzet, a magyar társadalom – nem is azt a bizonyos elmúlt nem tudom hány évtizedet –, az elmúlt évszázadokat.

– Mégis megmaradt a magyarság. Túlzás úgy fogalmazni – és itt most évszázadokról beszélünk, kétezer évről majdnem –, hogy a kereszténység az, ami megtartotta ezt az országot, ezt a népet, ezt a nemzetet?

– Erről mélyen meg vagyok győződve. Majdnem azt mondhatnám, hogy ez nemcsak hitem, ez tudományos meggyőződésem. Ez bizonyítható. Persze tiszteletben tartom azoknak a nézetét, akik nem így gondolják, akik számára adott esetben a keresztény hit és vallás a sok ma létező vallás és hit egyike. Számomra természetesen nem az. Számomra logikus világossággal áll eléink, hogy Magyarországot a honfoglalás utáni meglehetősen véres évszázad után néhány nagyon kellemetlen és súlyos katonai vereség után a kereszténységbe való betagozódás tartotta meg, mentette meg és világosította föl. Valaha sokszor mondták, most szinte soha, ezért nem tartom fölöslegesnek megismételni, hogy az egész akkori Európa uralkodó házai közül annyi szentet egyetlen sem adott, mint Magyarország. Ezen is lehet mosolyogni vagy vállat vonni. De hogy az akkori mérce szerint ez a legmagasabb kívánalmaknak való megfelelés volt, egészen bizonyos. A tizenhatodik században, amikor a mohamedán törökség megrohanta az országot, ez az ország nem vált mohamedánná, mint a Balkán annyi más népe. Megtartotta keresztény hitét, amit a török tiszteletben tartott. És ez a hit erkölcsi belső erőt adott. Amikor ez bomlani kezdett, akkor bomlani kezdett Magyarország társadalmi és politikai állapota is. Akárhogy gondolkozunk, ez kimutatható tény.

– Magyarország a kereszténység az évszázadok alatt hányszor került veszélybe?

– Nagyon sokszor. Nem is tudnám felsorolni. Már a középkorban is, attól kezdve, hogy a török mohamedán támadások zaklattak minket, előtte pedig a tatárok, majd később ezer más esemény. Nagyon sokszor veszélybe került. De itt kénytelen vagyok arra is utalni, hogy a magyar társadalomnak ez a keresztényi elkötelezettsége nagyon mély, nagyon ősi, a Bibliából gyökerezett elkötelezettség volt, amiben tehát nemcsak az Evangélium fel-emelő tanítása foglaltatik, hanem benne foglaltatik a Tízparancsolat ősi, ótestamentumi szabályrendszere is. El kell mondanom, hogy én ott érzékelem a bajt, amikor egy társadalomban megszűnik a bűn tudata és ismerete,

és helyett a bűnfogalom helyett perrendtartási, jogi, büntetőjogi fogalom-má válik. Tehát ha valamit elkövetek, az számomra csak akkor veszélyes, ha rajtakapnak, mert büntetőjogi paragrafusba ütközöm, de számomra az nem jelenthet – mondja ez a nézet – erkölcsi válságot, megtisztulási igényt. Itt érhető tetten nagy betegségünk.

– 1994-ben és '95-ben – nem akarok aktuál-politizálni, de ezt muszáj megkérdezni – veszélyben van Magyarországon a kereszténység?

– Hát hogy a fenébe ne lenne veszélyben? De már régen veszélyben van. 1948-49 óta, attól a pillanattól kezdve, amikor az egyházi iskolákat, és nemcsak a katolikus és más keresztény felekezetekét, de a zsidó egyházi iskolákat is államosították. Ebben a pillanatban kiiktatták a gyermekek neveléséből a vallás-erkölcsöt. Hát, hogy a csudába ne lenne a veszélyben? Egyfolytában veszélyben van. És annak az embernek, aki ezzel együtt és ennek ellenére kitart hite mellett, annak ez rendkívüli kockázat, sajnos. Mert el tudom képzelni még ma is, ha valaki egy állást meg akar pályázni, és hangoztatja hitbeli elkötelezettségét, talán nem részesül kedvező megítélésben, mint ahogy ez az elmúlt évtizedekben volt. Egy pedagógus biztos nem. Ez bizony borzasztó. Legalábbis szerintem.

– Beszéljünk a megmaradásunk okairól, a megmaradás lehetőségéről. Ön írta egy tavalyi tanulmányában, hogy a magyarra a tizenhatodik század végétől kezdődően jellemző, hogy mindig mással akarta eldöntetni a saját sorsát. Önmaga sokszor döntésképtelen volt.

– Ez kétségtelen így van. Ennek persze megvannak a nagyon súlyos történelmi okai. De az biztos, hogy a nagyon hosszú idegen uralmak idején – ebbe beleértem a Habsburg császárságot is, még akkor is, ha ők mindig gondosan ügyeltek arra, hogy megkoronáztassák magukat magyar királynak, és ezzel tudomásul vették a szent korona elvét, és mindent, ami azzal összefügg –, megszoktuk azt, hogy nem dönthetünk saját sorsunkról. Jön valahonnan egy rendelet: Bécsből, Moszkvából, a két világháború között Berlinből, vagy akárhonnan. Morgunk, dűnnyögünk, de ezeket a rendeleteket kell végrehajtanunk, ezek szerint kell élni. Lehetett volna a nemzetben lelkierő, hogy ezt ne vegye kényszerűségként tudomásul, de tudomásul vettük. Ez nagyon nagy baj. Most is az ország lakossága mintha hajlamos lenne arra, hogy ő ne tegyen semmit, hanem mindent a mindenkori kormánytól várjon, legyen az a kormány bármiféle megválasztott párt vagy pártcsoporthoz tartozó képviselője.

– Tehát a magyar alattvaló alkat.

– Fenét alattvaló alkat. Alattvalók voltunk. Ez nagy különbség! De ha valaki évszázadokon át meg van fosztva az önálló döntés lehetőségétől, ak-

kor persze, hogy úgy tűnik, mintha ilyen alkat lenne. Amikor a kiegyezés után igen jelentős belpolitikai önállóságot kapott vagy vívott ki magának a nemzet, tessék megnézni, micsoda elképesztő felvirágzás kezdődött! Amikor a magyar társadalomban a saját kezdeményezési lehetőségről nemcsak beszéltek, hanem az megvolt, a legkisebb kézműiparostól a gyárakat alapító vállalkozókon át a kormányférfiakig, az úgynevezett arany béke korszaka köszöntött ránk. Az ország elképesztő virágzásnak indult, amikor szabad akaratából, szabadon, nem alattvalóként működhetett.

– Akkor Tanár Úr mivel magyarázza azt – és ugorjunk nagyot a történelemben –, hogy 1989 óta, a váltás, a változás óta mégis mindig azt érezzük, vagy legalábbis úgy véljük, hogy a lehetőségek léteznek, de megint nem tudunk élni vele. Megint inkább azt várjuk, mi magyarok, hogy majd mások megmondják, hogy miként éljünk a saját lehetőségeinkkel.

– Hogy ennek mi a magyarázata? Utaltam arra, hogy nem volt időnk bizonyos nemesen demokratikus pártok kialakulására. Egyszerre csöppen-tünk ebbe bele. Ha mód lett volna arra, hogy a legkülönbözőbb pártoknak legyen egy – no, azt nem mondom, hogy évtizedes, de néhány évi – erőgyűjtési lehetősége, ha lett volna arra mód, hogy nyolcvanhét, nyolcvannyolc, nyolcvankilenc során az állampolgárok láthassák, hogy ez így gondolkodik, az úgy, akkor higgadtabban dőltek volna el, akár a választások is. Most viszont – erre nem lévén idő –, mindenki versenyt fut, egyrészt a hatalomért, másrészt a lakosság zöme úgy érzi, nekem csak az a dolgom, hogy négyévenként egy szavazattal eldönteni segítsek, hogy majd ki fog rólam gondoskodni. Nem tudom világos-e, amit mondtam? No, ezt rettenetes hibának látom, és meg kell mondanom, hogy ez évtizedek óta, sőt az egész huszadik századunkban alaphiba volt, amire először Teleki Pál mutatott rá könyörtelen őszinteséggel. Tudniillik – most nem akarok magyarázatokba bocsátkozni – ezt úgy hívják, hogy etatizmus, államközpontúság. A lakosság is, a mindenkori kormányok is az egész évszázadban – nemcsak most – természetesnek tartják, hogy az állam mindenbe beleavatkozik, mindent eligazít, szabályoz, törvényeket hoz, a legkisebb dolgokba belebeszél. Ezt mindenki tudomásul veszi és természetesnek tartja. És ez az etatizmus lényegében az, ami megbénítja a természetes fejlődést.

– Azt mondja ön rólunk, magyarokról beszélve, hogy a magyar nemzet, a magyar haza halálosan beteg.

– Hát jó, mondjuk a halálos szót vitatni lehet, de hogy beteg, az egészen biztos. Az eddigi beszélgetésünk során is kiderült, hogy miért. Önmagunkat keressük, megrettenünk nemzeti önértékünk bármilyen megnyilatkozásától. Hátha ezért megdádáznak, hátha kikapunk. Láttam a tévéhíradó-

ban, amint Norvégia egy kormánytagja, egy asszony norvég népviseletben jelent meg az ország közvéleménye előtt. El lehet képzelni, hogy ma a magyar országgyűlésben valaki népviseletben jelenjen meg? Belegondolni is ijesztő, hogy ebből milyen „rumli” lenne.

– Vagy netán díszmagyarban... Volt rá példa az elmúlt négy év alatt, gúny tárgya is lett a képviseelő.

– Jó, hát a díszmagyar szót – őszintén szólva – én sem kedvelem. De a zsinóros fekete ruhát, azt természetesen nevezhetjük magyar ruhának. De azt is piszkálják.

– Tanár úr! Beszéljünk erről a hetven évről, ami ön mögött van. Az életének hány nagy buktatója volt, ha már a nemzet buktatóiról szoltunk eddig?

– Én a haza egy polgára vagyok, és ugyanazokat a buktatókat éltem át, mint mindenki ebben az országban, aki ezt az életkort megélte. De ezek a buktatók, bármennyire kívülről, külső erők teremtették meg, az embernek a saját lelkiismerete alapján kellett a pillanatnyi cselekvést eldöntenie. Ha azt mondhatom magamról, hogy minden fontos adott válsághelyzetben a lelkiismeretemet vizsgáltam meg, a hitemet, a bűn elkövetésének veszélyét és tudatát mérlegelve, akkor erkölcsileg helyemen tudtam maradni, és emelt fővel tudtam vállalni az élet különböző fordulóit. Ez talán egy kicsit ködös megfogalmazás, de nem tudok másként válaszolni erre.

– Hogyha egy emberi élet alatt ezt az erős jellemet meg lehet tartani, hogyha képessé tesszük önmagunkat arra, hogy túllépjünk a nehézségeken, akkor egy ország, egy nemzet évszázadok, évezredek után megteheti ugyanezt? Képes lesz rá?

– Feltétlenül megteheti. Ez személyes elhatározás és akarat kérdése. Minden társadalom emberek együttese, mindannyian csak egyszer fordulunk elő a világon. Ezt kéne mindennap meggondolnunk. Mióta a világ áll, évezredek óta, soha teljesen hasonló két ember még nem született. Mindenki Isten előtt az Ember. Tehát akárhányan vagyunk is most, ha minden emberben tudatosulna, hogy ő egyszeri, egyedi, és nemcsak a közösségnek és önmagának, hanem Istennek felel életéért, ha ezt mindenki átélné, akkor nagyon sokra lennénk képesek.

(Vasárnapi Újság, 1995. május 14.)

A pénz elfolyhat, a tisztességnek maradnia kell

– Sinkovits Imre nemrég Magyar Örökség-díjat kapott. Ez alkalmat kínált arra, hogy az igazi alkotótárs, az emberöltőn át elkísérő feleség érzékeny, de mindig jelenlévő támogatását, azt a művészetet bemutassa, hogy hogyan lehet pontosan annyit, akkor és úgy adni, hogy a társnak a legjobb legyen. És mindezt hivatkozásméntesen, önzetlenül. Sorolom Sinkovits Imre kitüntetéseit: Kossuth-díj, Jászai Mari-díj, Kiváló Művész, Érdemes Művész – és miközben ezeket mondom, azon gondolkodom, hogy a feleségnek, Gombos Katalinnak ezekből a kitüntetések közül mennyi jár? Én a felét Katikának megszavaznám.

– Nagyon köszönöm, jól is esik, ha ezt hallom, de vissza kell, hogy finoman utasítsam, mert Imre ezért kegyetlenül megdolgozott. Ő annyira komolyan vesz mindent, az életét, a munkáját, a színházát, a becsületét, a tisztességét. De ha a kitüntetést ő kapja, az már zavarba hozza.

– Sinkovits Imre körül hogy minden rendben legyen, hogy neki csak arra kelljen figyelni, ami a színház, ami az élete, az bizony önnek köszönhető. Minden lépésén ott van a tekintete.

– Ő igényli is, hogy így legyen. A jó sorsunk, amit együtt eltöltöttünk jobban-rosszban, örömben-bánatban, de egymás mellett kitartva, az most már az idén negyvenhat év lesz. Tavaly voltunk negyvenöt éves házaspár. Azt hiszem, általában a nőnek a feladata, hogy meleg légkört sugározzon az otthon, kíváncsozzon haza mindenki, szeressen otthon lenni, ne vágyódjon el. Viszont a szülő, és erre külön ügyeltem, soha ne akarjon beleszólni a fiatalok életébe, de még a párja életébe sem. Jó, ha mindenki megőrzi a saját maga egyéniségét. Én ezért nem is akartam férjhez menni, nem akartam a függetlenségem föláldozni. Imre soha nem értette, talán később igen, hogy miért mondom a kérésére mindig azt, hogy nem.

– Többször kikosarazta őt?

– Igen, finoman. Bár annyira szeretnivalóan kedves volt és oly mérhetetlenül tiszta, és annyira szegény, akkor volt végzős főiskolás. Még azt sem tudtam, hogy milyen színész. Azt láttam azonban, hogy milyen ember.

– Megkérhetem arra, hogy Keresztury Dezsőnek azt a pár sorosát, amit kifejezetten az ön kérésére írt...

– Az Emberként élni-t.

– ...azt bizony, elmondaná?

– Emberként élni

Ha jó s balsorsod napjai,

égtáj, évszak divatjai

közt megmaradsz annak, ami

lehetsz egészen,

kifosztva és épen;

lélek a lélektelenségben;

úgy leszel ember, az igazi!

– Ott ülünk 1996. december 21-én, szombaton a Kálvin téri református templomban. Akkor kapja Sinkovits Imre a Magyar Örökség kitüntetést. Azt kéri tőle, hogy mondjon egy verset. Elkezdené Sinkovits Imre Keresztury Dezső iménti versét. Lehull a függöny, sötétség, nem jut eszébe semmi. Gombos Katalin ott ül az első sorban, egyszer csak hallom, hogy súgja Sinkovits Imrének az első verssort. Akkor határoztam el, hogy nekünk most nem Sinkovits Imrével kell beszélgetnünk, hanem önnel.

– Kimondta azt, hogy Keresztury Dezső: Emberként élni... és egy picit hosszabb szünetet tartott, mint általában szokott. Abban a pillanatban mondtam magamnak: Úristen! És nem szólalhatok meg. Ekkor elkezdte Imre a verset, és mit ad Isten, mi nem jut eszébe, a balsors..., ez a szó, a balsors... Nem lehetett nem megszólalnom, hiszen ez kísért végig az életünkön, az ő életén, a mi életünkön, a nemzetünk életén. Hogy ez nem jut eszébe, ez nem véletlen, mert annyira szabadulni akarunk a rossztól. Minden kiszolgáltatott helyzettől. Mindentől, ami térdre kényszerítheti az embert, vagy a lelkét, vagy az eszét, vagy a szívét. Nem lehet engedni, és ezért nem jutott eszébe a balsors, ami régen tép..., hozz reánk víg esztendőt...

– Sokszor volt már, hogy volt egy olyan utolsó pillanat, amikor megérezte, hogy bajban van a férje? Hogy most meg kell szólalni, most valamit tenni kell, valamit csinálni kell?

– Hála Istennek, nem volt sokszor. Hála Istennek, azt is elmondhatom, ha baj volt, akkor mindig nagyon finoman rám mosolygott, rögtön éreztem, igényli, hogy ott álljak mellette és segítsek. Nagyon éleseszű, jó memóriájú ember Imre, nincs benne drukk vagy félelem, mert nincs mitől félnie. Ő olyan tisztán élt egész életében és olyan tisztán gondolkodott, hogy azt a vagyont, amit hozott magával, azt csak megköszönni lehet a Jóistennek, és nagyon vigyázni rá. A pénz elfolyhat, a tisztességnek maradnia kell minden körülmények között.

– Katika, mikor volt utoljára színdarabban, pódiumon? Azt tudom, hogy verset sokat mond, de darabban mikor játszott utoljára?

– 1945-ben kezdtem, tizenhatéves voltam. Hihetetlenül jó körülmények között és fantasztikus emberekkel. Ha csak néhányat sorolok föl, már az is elképzelhető, hogy mit jelentett a számomra: Somlai Artúr, aki úgy szerepelt, mint a gyereket, dédelgetett és segített; Bulla Elma, Bilicsi Tivadar, Simon Erzs, Déry Sári. Tolnai Klári 1945-ben vagy 1946-ban ott vendégszerepelt Hódmezővásárhelyen. Csodában volt részem. Ötven évet szolgáltam. Nagy tisztelettel, nagy szeretettel és színpadi alázattal. Két gyermeket születtem, már terhesen vagy még terhesen próbáltam a következő darabot, hogy rögtön születésük után máris munkába tudjak lépni. Kimaradt két-három szerep, amikor kórházba mentem, amit sajnáltam például Hódmezővásárhelyen Apáthy Imrével játszhattam volna a Semmelweis című film-ben a női főszerepet.

– Az az érzésem, hogy túlságosan nagy áldozatot hozott Katika a családjért.

– Azért nem egészen így van. Ezt nem is fogadta volna el tőlem Imre. De hogy kérni, ilyet aztán soha. Ő azért kért, hogy ne felejtsem el, amikor egy-egy ilyen kis boldogság közelében jártam, hogy jön a kisbaba, akkor se felejtsem el, hogy színész nő vagyok. Szép is lenne, ha az ember családi életet akar élni, akkor áldozatnak tekintse, hogy gyermeket akar a világra hozni. De visszatérve az eredeti kérdésre, itt már többet nem akartam alkalmazkodni. Soha semmiféle megalázó helyzetet nem bírtam elviselni. Rossz kis közkatona voltam, nem tudtam beállni a sorba. Valójában mindig elég önfejlően csináltam azt, amit láttam, amit engedett, amit tudomásul vett, amit szeretett bennem Apáthy Imre is, Várkonyi Zoltán is, Vámos László is. De mehetnék sorba, és meg kell említenem Ladányi Ferenc nevét, akinek nagyon hálás vagyok, hiszen amikor 1957-ben el akartak Nagy-Budapest területéről távolítani, ő volt az, aki felelősséget vállalt értem emberileg, művésziileg, politikailag. Tehát neki köszönhetem, hogy a családjunk együtt maradt, és nem utasítottak ki a főváros területéről.

– Visszatekintve a mögöttünk levő évtizedekre, az ön mögötti levő évtizedekre, Katika, megérte?

– Megérte, mert tisztességes voltam. És hogy még őszintébben válaszoljak, amit elfelejték magam is, mert el akarom felejteni, hogy nagyon rossz lett a szívem. Én egy nagyon jószívű ember vagyok, de a szívem mégis tönkrement. Talán éppen ezért. 1989. június 16-án, az országos temetésen Nagy Imre újra temetésekor nagy megrendüléssel, nagy részvétellel és gyászal a szívünkben virágot raktunk le az öregek és a betegek nevében is Imrével együtt. Déli tizenkettőkor megszólalt a harang, és már akkor olvasták a meghaltak neveit, foglalkozását, életkorát. Abban a pillanatban nem a déli harangszót hallottam, hanem a lélekharang hangját. Azt a szívettépő

hangot hallottam és olyan érzésem volt, hogy ott rögtön meghalok, és azt hiszem, hálás is lettem volna a sorsnak. Valami olyan mélységes fájdalmat éreztem, olyan keserűséget, olyan kiszolgáltatottságot és olyan hatalmas csalódást, mert nem akartam elhinni, hogy ennyi ember ilyen fiatalon, ilyen módon pusztuljon el, haljon meg a hazájáért. Ennyi lelkesedéssel és szeretettel és harc után. Nem akartam elhinni, hogy így pusztuljanak el, és nem akartam túlélni, tovább nem akartam egy percig sem élni. Akkor azt hiszem, valami megszakadt bennem. Nem haltam meg, de azt már nem is nevezhetem ugyanannak a személynek, aki én voltam addig. Mert sok mindenről tudtunk persze, meg sok mindent, nagyon sok mindent magunk is végigcsináltunk. De azért hallani ezt a névsort! És akkor azt mondtam Imrének, vigyél haza Imruska, mert én itt rögtön meghalok, mert én ezt nem tudom tovább hallgatni. Beültünk a kocsiba. Hallgattuk végig a névsorolvasást a rádióban és a harangszót, mert elég sokáig szólt, hála Istennek. Ettől még megrendítőbb volt az egész, és néztem az utcai forgatagot, ahogy jöttünk be a Belvárosba: éltek az emberek és nagy forgalom volt, fagyaloztak, csevegtek, nevetgéltek, és boldogok, gondtalanok voltak. És biztos, hogy így volt a helyes, de akkor nem bírtam ezt elviselni, hogy hogy lehet ennyi közömbösség a világon. Én persze minden halottat, minden elpusztult személyt sajnáltam. Mindenkit, aki végtelenül ártatlanul elveszítette az életét, elveszítette a jövőjét. És rettenetesen sajnáltam a hozzátartozókat, gyerekeket, feleségeket, szülőket. Azt hiszem, ezt soha nem fogom már kiheverni.

(Vasárnapi Újság, 1997. január 12.)

Össztűz az igazgatóra

Élete a Nemzeti

– Ahol a hatalomnak joga van, ott a jognak nincs hatalma. Ha nem is szó szerint idéztem, de tartalmában így szólt Moldova György ügyvédekről írott könyvének egyik ajánló szlogenje. A kulturális kormányzatnak pedig joga van, és ezzel – mint az elmúlt hónapok vezetőváltásai a művészeti intézmények élén igazolják – él is. Legújabbban, vagy tán nem is annyira újonnan a Nemzeti Színház igazgatóját, Ablonczy Lászlót kezdték ki. A támadások természetesen nem egyoldalúak, hanem sokfelől nyilaznak. Az előtérben a pénz, a színház esetében a híresztelt tátongó nézőtér, a műsorpolitika szerepel. A háttérben pedig, azt hiszem, vastagon az ideológia. Igazgató úr! Hányszor szólították fel már önt lemondásra?

– Néhányszor, és ezt mindig is úgy vettem, hogy évtizedek óta egy szűkös lobbival uralja a színházi szakmát. Úgy is mondhatnám, jelképesen, mint Örkény István Tótékjában az órnagy, dobozoltatni akarja az egész szakmát. Ezek azok a hangok, akik nem bírják elviselni, hogy el mertem vállalni négy évvel ezelőtt a Nemzeti Színház igazgatását. De mondom, ez csak a kisebbség.

– Azt mondják, hogy ön színikritikus létére mit keres az igazgatói székhelyen. 1995. február 28-án volt egy tanácskozás a Nemzetiről, a Merlin Színházban. Ott sem dicsérték önt.

– Néhányan a hivatalos felszólalók közül az elmúlt években nem is látták a Nemzeti előadásait. Ez is ahhoz a koncepcióhoz tartozott, hogy valamilyen hivatalossá tegyék azt, hogy engem eltávolítsanak a színházról. Ezért nem volt szükség drámaírókra, ezért nem volt szükség igazában a színház művészeinek hivatalos részvételére. És ez nagyon fontos, mert a demokráciáról van szó, a szuverenitásról. Szabó Zoltán – az íróról van szó – azt mondja egyhelyütt: a demokráciának nem az az elemi feltétele, hogy államforma legyen, hanem életforma. Egész társadalmi életünkre jellemző, de színházi életünkre talán még sűrítettebben, hogy nem demokratikusan élünk és gondolkozunk. Minden vezetőnek saját közösségével kell elszámolnia, művészekkel, műszakiakkal, hogy milyen színházat épít. Nem pedig néhány számonkérő emberrel, akik önjelöltként évtizedek óta dobozoltatják a magyar színházi szakmát.

– Ön el tud-e számolni a színészeivel – és itt most csak néhány nevet említek, bocsánat azoktól, akiknek a neve nem kerül szóba – Béres Ilonával, Rubold Ödön-